Hidáyat-ul-Wá'izín.

Is men wa'z banáne,
aur wá'izon ke kám ke
wáste hidáyaten hain.

Musannafa e janáb Pádri T. J. SCOTT, M.A., D.D.,
Principal Sábiq Madrasa
'Ilm-i-Iláhi. Bareilly.

HENRY MARTYN INSTITUTE LIBRARY
252
SCO
5838

LUCKNOW:
Methodist Publishing House,
1907.

FIHRIST I MAZAMÍN.

	Safha.
Dar báre 'ilm i Wa'z	1—4
Is bayán men̲, ki bunyád is 'ilm kí kyá hai?	5—11
Dar báre un áyát ke, jin men̲ bataur mazmún i wa'z chunte hain̲	12—14
Wa'z banáne ke bayán men̲	15—19
Wa'z ke tín hisson̲ ke bayán men̲ ..	20—28
Wa'z ke aqsám	29—33
Wa'z sunáne ke taríqe	34—38
Tarz i 'ibárat ke bayán men̲	39—46
Tarz i goyáí	47—51
Chand 'aibon̲ ke bayán men̲, jo ba'z wá'izon̲ men̲ húá karte hain	52—55
Chand ḳhúbíon̲ ke bayán men̲, jo wá'iz men̲ honá cháhiyen̲	55—59
Is bayán men̲, ki wa'z ká muassir honá kin báton̲ par mauqúf hai	60—66
Manádí men̲ Ḳhudá kí madad	67—71
Tatimma	72—84

HIDAYAT UL WA'IZIN.

PAHLA BAB.

DARBARA 'ILM I WA'Z.

'Ilm wa'z kí ta'ríf o zurúrat.

'ILM wa'z se murád wuh 'ilm hai, jis se tahrír o taqrír wa'z kí hásil hotí hai. Jin kitábon̲ men̲ is qism kí báten̲ hotí hain̲, un men̲ wa'z ke un auzá' o atwár aur kámon̲ ká zikr bhí hotá hai, jo us kí kámyábí ká mújib hote hain̲. Ba-muqábala aur 'ulúm ke, jaise tibb aur qánún aur hikmat hai, yih 'ilm bhí insán ke wáste ashadd zarúr aur niháyat mufíd hai. Sab 'ulúm dunyá se ta'alluq rakhte hain̲, lekin wa'z ká ta'alluq dunyá aur 'uqbá donon̲ se hai. Is wáste yih 'ilm aisí báton̲ ko shámil kartá hai, jo hamesha tak rúh ko súdmand hon̲. Is 'ilm ká mauzú' ádmíon̲ kí naját hai.

Dín i 'Íswí se wa'z kí ḳhusúsiyat.

Wa'z aisá kám hai, jo dín i Masíhí se ḳhusúsiyat rakhtá hai. 'Ahd i 'Atíq men̲, ya'ne Masíh se pahle bhí muddaton̲ men̲, koí koí wá'iz húá kartá thá. Lekin jis tarah se Masíh ne aur us ke rasúlon̲ ne wa'z ká dastúr muqarrar kiyá, jo hamesha járí rahegá, wuh kisí ne nahín̲ kiyá. Núh ne logon̲ ko túfán kí ḳhabar aur Ḳhudá kí ta'lím o itá'at kí ragbat dí, is wáste 2 Patrus 2 men̲ use rástí kí manádí karnewálá kahte hain̲. Kitáb Wa'z ká musannif áp ko Wá'iz likhtá hai (Wá'iz 1 : 1, 2). Yúnas Nínawah ke logon̲ men̲ manádí karne ko muqarrar húá thá, Yúnas 3 : 2, aur likhá hai, ki unhon̲ ne Yúnas kí manádí par tauba kí, (Matí 12 : 41 ; Lúqá 11 : 32). Yahúdíon̲ kí pichhlí táríḳhon̲ men̲ 'Azrá ko ba-taur Wá'iz ke qarár diyá hai. Usí ke hál men̲ áyá hai, ki ek chobí mimbar banáyá, jis par aur káhinon̲ ke sáth áp bhí khaṛá húá kartá thá. Likhá hai, ki We Ḳhudá kí sharí'at kí kitáb sáf áwáz se paṛhte the, aur ma'ne batáte, aur un paṛhí húí báton̲ kí 'ibárat un ko samjháte the, Nahamiyáh 8 : 8.

Yahúdíon̲ ká wa'z.

Pas Yahúdíon̲ ke zamáne men̲ bhí wá'iz húá karte the. Lekin aisá koí dastúr muqarrar na thá, ki us ke muwáfiq logon̲ ko sharí'at kí báten̲ hamesha samjhái játín̲, magar Masíh ne apne shágirdon̲ ko bhej diyá, ki manádí karen̲, balki áḳhir ko yahán̲ tak farmáyá, ki tamám jahán men̲ manádí karo, Matí 28 báb, áḳhir áyat. Is kám ke wáste chun chunkar log muqarrar hote hain̲. Lekin Hindúon̲ kí kathá aur Musalmánon̲ ká wa'z is tarah nahín̲ hotá, garaz ki jis taríq se ab wa'z húá kartá hai, wuh taríq Masíh ne aur us ke shágirdon̲ ne nikálá.

Wá'iz ek ḍhanḍhoriyá hai.

Wá'iz, dunyá men̲ bataur elchí aur ḍhanḍhoriye ke Ḳhudá kí taraf se hai, aur jo paigám wuh pahun̲chátá hai, yá ḳhabar jo detá hai, naját kí ḳhushḳhabarí ke báre men̲ hotí hai, aur yih sab se baṛá aur bhárí kám hai.

Tálib 'ilm ko cháhiye, ki aisí aisí áyát ko dekhá kare, jin men̲ zikr hai, ki wa'z men̲ kyá wasf honá cháhiye, ya'ne Matí 3 : 1-3, 10, 17-27 áyát ; Rúmíon̲ 15 : 2 ; 2 Qurintíon̲ 5 : 20 ; Qul 1 : 28.

Is kám ke wáste 'ilm o liyáqat cháhiye.

Bagair mutála'a aur koshish ke is 'ilm men̲, jo sab 'ilmon̲ se mufíd hai, taraqqí o fazílat nahín̲ hásil ho saktí hai. Ba'z log samajhte hain̲, ki manádí karná bahut ásán hai, har koí kar saktá hai ; un ke gumán men̲ yih bát hai, ki jab kisí se aur kám na chal sake, to wuh manádí ká kám iḳhtiyár kar saktá hai. Goyá ki is kám ke wáste chandán̲ aql o hikmat darkár nahín̲, yih baṛí galatí hai, kyún̲ki is kám ke wáste kamál dánáí aur baṛá 'ilm darkár hai. Jab ádmí ek 'umr mutála'a kutub men̲ sarf kartá hai, tab áḳhir ko kamál fazílat pátá hai.

Ba'z kahte hain̲, ki jis ko Ḳhudá is kám ke liye bulátá hai, us ko áp hí táqat baḳhshtá hai, 'ilm sikháne kí is men̲ zurúrat nahín̲. Lekin yih ḳhiyál galat hai. Ḳhudá cháhtá hai ki insán is kám men̲ is tarah taiyár ho, jis tarah aur kámon̲ men̲ taiyár hotá hai. Jaise ki 'ilm ke síkhne aur pesha wg. ke jánne men̲ koshish karní paṛtí hai, waise hí is ko bhí síkhná lázim hai. Chunánchi Ḳhudáwand Masíh apne rasúlon̲ ko tín baras tak ta'lím detá rahá. Aur Púlus Rasúl ne 2 Timtáús 2 : 15 men̲ farmáyá hai, ki "Koshish karke tú apne taín̲ Ḳhudá ká maqbúl, aur aisá kárígar jo sharminda na ho, aur sachái ke kalám ká durustí se tafsíl kartá ho, kar dikhlá."

Jo log wá'iz honá cháhte, unhen̲ wá'iz hone se peshtar, jo ausáf cháhiye, un ká bayán is maqám par kiyá játá hai.

1. *Dín o aḳhláq ke báre men̲.*

Nae dil kí zurúrat.

(1) Aise shaḳhs ko nayá dil darhaqíqat hásil húá ho, us shaḳhs ko ḳhúb yaqín ho, ki mere gunáh mu'áf ho gae hain̲ aur merá dil bilkul badal gayá hai, jise ḳhud nayá dil nahín̲ hásil húá hai, wuh auron̲ ko nayá dil páne kí kyá ráh batáwegá. Yih baṛe afsos kí bát hai, ki aise log bhí aise kám men̲ dáḳhil ho játe hain̲, jinhen̲ nayá dil nahín̲ milá.

Dín men̲ pukhta honá.

(2.) Aur yih nahín̲, ki sirf nayá dil hásil ho jáwe, balki díndárí men̲ puḳhta ho. Yih kuchh zarúr nahín̲, ki har nau Masíhí puḳhta ho, kyún̲ki imkán hai. ki bahut jald bahak jáwe. Wá'iz ko lázim hai, ki díndárí aur mizáj men̲ aisá puḳhta ho, ki har tarah kí ázmáish aur taklíf aur ta'n aur tishna' men̲ mustaqil rahe.

2. *'Aql o zihn ke báre meṉ.*

'Ilm kí zurúrat.

(1.) Agar mumkin ho, to wá'iz ta'lím-yáfta honá cháhiye, jaisá ki qabl azíṉ zikr ho chuká, ki Ḳhudá cháhtá hai, ki is kám meṉ insání wasíle isti'mál kiye jáweṉ, aur ta'lím ká honá is ḳhidmat ke wáste ek niháyat 'umda lázima hai. Yih sach hai ki kabhí be-paṛhe ádmíoṉ ne bhí wá'iz ká kám khúb kiyá hai, lekin yih koí qá'ida kulliya nahíṉ, ittifáq se aisá bhí ho játá hai. Wá'iz ko is kám ke wáste baṛí ma'lúmát darkár hai. Is se wa'z ke matálib kholne aur samjháne meṉ baṛí madad pahuṉchegí; aur bil'umúm bahut aur kámoṉ meṉ, jo us ḳhidmat se ta'alluq rakhte haiṉ, baṛí ásání hogí. Wá'iz meṉ goyáí ke ausáf honá cháhiyeṉ.

Shakl o áwáz kí durustí.

(2.) Us kí shakl o súrat aur andáz aisí ho, ki logoṉ ke sámhne khaṛe hone ke láiq ho, ki jamá'at ke sámhne kalám kar sake, kyúṉki jab wuh wá'iz hai, to yih us ká kám hai, ki baṛí jamá'atoṉ ke darmiyán wa'z kare. Ḳhush-áyanda aur mukammal áwáz wá'iz ke wáste ek ḳhúbí hai. Jo áwáz paidáish se achchhí na ho, wuh banáne se kabhí durust ho játí hai.

Auwal meṉ Demasthenius kí, jo qadím Yúnáníoṉ meṉ baṛá fasíh guzrá hai, áwáz kamzor aur haklátí thí, lekin ba'd ko baṛí koshish se bahut ḳhush áwáz ho gayá.

DUSRA BAB.

IS BAYAN MEN, KI BUNYAD IS 'ILM KI KYA HAI?

Mauzú o maqsúd 'Ilm.

HAR 'ilm kí koí bunyád aur us ke kuchh hálát hote haiṉ, ya'ne kis zamáne meṉ wuh 'ilm niklá aur zamáne ba-zamáne kyá súrateṉ paidá húíṉ, aur kaun mújid thá. 'Aláház-ul qiyás unhíṉ do bátoṉ ke daryáft karne se 'ilm kí asliyat aur garaz ma'lúm ho játí hai. Har zamáne ke Masíhí is par sochte chale áe haiṉ, ki 'umdatarín taríq wa'z ká kyá hai. Is unnís sadí meṉ hamáre pás kull guzashta tajruba aur qadím hálát maujúd haiṉ, jin se is bhárí kám meṉ baṛí madad pahuṉchtí hai.

Is ke báre meṉ jo kuchh wáqifiyat ham ko jaháṉ jaháṉ se hásil húí hai, wuh do tarah par hai.

'Ilm wa'z ke do wasíle.

1. Ḳhudá ke Kalám se. 2 Insání wasáil se, ya'ne logoṉ kí tahrírát aur ta'límát se.

1. *Ḳhudá ke Kalám se.*

Ḳhudá ká Kalám.

Ḳhudá ke Kalám se jo kuchh is kám ká fáida ma'lúm hotá hai, wuh is qadr hai, ki hamárí zubán us ke bayán se qásir hai. Jo kuchh Kalám i Iláhí se sábit hotá hai, wuh darhaqíqat ba-nisbat Kalám insání ke bahut waq'at aur i'tibár ke láiq hai. Baibal se jo kuchh hidáyat ham ko miltí hai us kí do taqsímeṉ ho saktí haiṉ.

(1.) Wuh hidáyat jo 'Ahd i 'Atíq se hásil hotí hai.
(2.) Wuh jo 'Ahd i Jadíd se hásil hotí hai.

(1.) Hidáyat mundarija i *'Ahd i 'Atíq.*

'Ahd i 'Atíq.

Ham ko puráne zamáne ke logoṉ se, jinheṉ Ḳhudá ne us zamáne meṉ us kám ke wáste muqarrar kiyá thá jis kám ke wáste ki Injíl kí bashárat denewále muqarrar haiṉ, is kám ká hál ma'lúm hotá hai.

Káhinon̲ kí misál.

a. Káhinon̲ kí misál lo, ki wuh logon̲ ke díní hádí the, aur mazhabí mu'ámalát men̲ un ke ustád the. Sharáb aur nasha lánewálí chízon̲ se unhen̲ parhez thá. "Jab tum jamá'at ke ḳhaime men̲ dáḳhil ho, to tum mai yá koí chíz, jo nasha karnewálí ho, na píjiyo, na tú aur na tere beṭe, tá na howe, ki tum mar jáo; aur yih tumháre liye tumháre qarnon̲ men̲ hamesha tak qánún hai." (Ahbár 10 : 9). Is se ham yih natíja nikál sakte hain̲, ki áj kal jo wá'iz logon̲ ke wáste dín̲ ká hádí honá cháhte hain̲, unhen̲ parhezgárí ká namúna iḳhtiyár karná cháhiye; ya'ne aisí chízon̲ se parhez rakhná cháhiye. Aur yih bhí ḳhiyál rakho, ki jin káhinon̲ ne Ḳhudá ká Kalám bad diyánatí se kiyá, Ḳhudá kí la'nat un par húí, dekho Yaramiyáh 23 : 1 wg. ; Hizqiel 34 : 1 wg. Is tarah is zamáne ke bad-diyánat wá'izon̲ par bhí Ḳhudá kí la'nat hogí.

Nabíon̲ ká namúna.

b. Dekho Nabíon̲ ne kis tarah ká namúna dikháyá Yih us qism ke log the, jinhen̲ Ḳhudá dín kí hidáyat aur apne logon̲ kí ta'lím o talqín ke wáste bhejtá thá, un ká kám sirf ánewálí báton̲ kí ḳhabar dená hí na thá. Wuh apne zamáne ke wá'iz the. Aur un ke un hálát aur kámon̲ se, jo unhon̲ ne apní hayát men̲ kiye, is zamáne ke mannádon̲ ke wáste ta'lím hai.

Auwal, in logon̲ ke kalám men̲ aksar tásír hotí thí. Ḳhudá se unhen̲ nazdíkí hásil thí.

Doyum, yih log áp ko Ḳhudá kí taraf se jánkar baṛí jurat aur niḍarí se kalám kiyá karte the. Músá aur Nátan aur Iliyáh aur Dániel kí báten̲ yád karo.

Seyum, aksar log dunyáwí sámán nahín̲ rakhte the. Aur har jagah áyanda ke wáste kám kiyá karte the. In sab báton̲ se mannádon̲ ke wáste ta'lím nikaltí hai. Mannádon̲ ko cháhiye, ki Ḳhudá se rúhání tásír ke ḳhwástgár rahen̲. Unhen̲ samajhná cháhiye ki hamen̲ Ḳhudá se iḳhtiyár milá hai. Is sabab se kisí ke ḳhauf yá ri'áyat se mutaassir na honá, aur na is dunyá kí talásh men̲ mubtilá rahná cháhiye, balki logon̲ ke rúhání fáide men̲ be-garazána hamatan masrúf honá cháhiye.

Kitáb wa'z kí ta'lím.

c. Kitáb Wá'iz ke musannif men̲ ta'lím o mihnat kí 'ádat qábil liház thí, (gaur se dekho, Wá'iz 12 : 9—11). Pas Puráne 'Ahd-Náma kí bahut sí báten̲ is zamána ke wái'zon̲ ke paṛhne aur 'amal karne ke láiq hain̲.

(2.) Hidáyat muṇdarija i *'Ahd i Jadíd.*

'Ahd i Jadíd.

Ab ham yih dekhte hain̲, ki wa'z kí nisbat Nae 'Ahd-Náme men̲ kyá hidáyat hai. Masíh aur us ke rasúlon̲ ke namúne is kám men̲ síkhná cháhiyen̲.

Masíh ká namúna o ta'lím.

a. Masíh ke namúne aur ta'lím par ḳhiyál karo. Wuh ḳhud wá'iz ká kám kartá thá, ya'ne logon̲ ko ḳhush-ḳhabarí sunátá thá. (Lúqá 4 : 16-19). Usí ne ṭhahráyá, ki manádí ká kám zamáne ke áḳhir tak hotá rahe. (Matí 28 : 20). Aur aisá wa'da kiyá, jo har sachche wá'iz ko apne haqq men̲ samajhná cháhiye, "Aur unhen̲ sikhláo, ki un sab báton̲ par, jin ká main̲ ne tum ko hukm diyá hai, 'amal karen̲ ; aur, dekho, main̲ zamáne ke tamám hone tak har roz tumháre sáth hún̲." Matí 28 : 20.

Auwal, Yisú' ke namúne, par liház karo, jo hamáre wáste sab se a'lá namúna hai, jis par ham chal sakte hain̲. Albatta ba'z báton̲ men̲ us kí pairawí hamáre imkán se báhar hai. Masalan mu'jize dikhláne kí qudrat, ki kaun aisá kar saktá hai.

Zail ke bayán men̲ Yisú' ke bahut se namúne aise hain̲, jin par ham chal sakte hain̲.

Kutub muqaddasa se talím dená.

(*a.*) Jo log ta'lím ke hájatmand the, unhen̲ wuh Kutub Muqaddasa se ba-ḳhushí sikhlátá thá, (paṛho Lúqá 4 : 16-28). Ham ko bhí ta'lím dene men̲ baṛí ján̲fishání cháhiye.

Tabí'at ke munásib báten̲ karná.

(*b.*) Sunnewálon̲ kí tabí'at ke munásib bát kiyá kartá thá. Jaise sunnewále hote the, waise hí, ya'ne, un ke hál ke mutábiq sunátá thá. Shagirdon̲ ko aur taríq se aur logon̲ ko aur taríq se sunáyá kartá thá.

Jagah aur mazmún ká ḳhiyál.

(c.) Yih ḳhiyál karo, ki kin kin jagahon̲ par aur kin kin mazámín par Yisú' ne manádí kí. Masalan, shahron̲ men̲, jangalon̲ men̲, paháṛon̲ par, gán̲w men̲, gharon̲ men̲, daryá ke kináre par, aur 'ídon̲ kí baṛí majlison̲ men̲ sunáyá kartá thá. Phir bayán bhí tarah tarah ke hote the. Kabhí bihisht ká, kabhí jahannam ká, kahín̲ Ḳhudá kí bádsháhat ká, aur kahín̲ gunáh ká, aur kabhí pákízagí wg. ká bayán hotá thá.

Tamsílon̲ se samjháná.

(d.) Us ne misálon̲ se samjháyá. Ya'ne tamsílon̲ aur tashbíhon̲ se batáyá kartá thá, jo tarah tarah kí hotí thín̲.

Fáida tamsílon̲ ká yih hai, ki sunnewále mutawajjih hote hain̲, aur matlab ko jald samajhkar ḳhúb yád kar lete hain̲. In sab báton̲ men̲ hamen̲ Yisú' kí pairawí karní cháhiye.

Manádí ke kám men Masíh kí hidáyat.

Doyum, dekho ki manádí ke kám par *Yisú' ki ta'lím* kyá hai? Us ne apne shágirdon̲ ko tín baras sáth rakhá, aur apne kámon̲ aur báton̲ se ḳhúb ta'lím dí. Us ne unhen̲ batáyá, ki Injíl kí manádí karnewálon̲ ko kyá samajhná aur karná cháhiye.

(a.) Usí ne batáyá ki niháyat sáda-dilí se raho; bachchon̲ ká sá mizáj rakho.

(b.) Kamál farotaní iḳhtiyár karo, auron̲ kí ḳhidmat karo; ḳhud us ne apne háthon̲ se shágirdon̲ ke pán̲w dhoe the.

(c.) Us ne yih ta'lím dí, ki hamesha naí aur tází báten̲ apní ta'lím men̲ miláná cháhiyen̲. (Matí 13 :
51, 52).

Pas Masíh kí ta'lím se hamáre mizáj men̲ sádagí aur farotaní á jáegí, aur jahán̲ tak hamáre imkán men̲ hai, kisí ko naf'a pahun̲cháne se dareg na hogá. Us kí ta'lím se yih bhí ma'lúm hotá hai ki hamesha ek hí tarah par wa'z karná nahín̲ cháhiye. Balki zurúr hai, ki Ḳhudá kí báton̲ ko hamesha nae aur táza ḍhang par bayán kiyá karo.

Rasúlon̲ ká namúna aur hidáyat.

b. Ab ham rasúlon̲ ke namúne aur hidáyat kí taraf mutawajjih hote hain̲. Yisú' ke ba'd us ke rasúlon̲ kí ta'lím aur namúne ká martaba hai. Is se hamárá yih matlab nahín̲, ki ham bhí waisá hí karen̲, zará farq na ho. Kyún̲ki zamána ke tagaiyur se tarz ta'lím men̲ shá-yad tagaiyur kí zurúrat paṛtí hai. Ba-wajúd is ke un kí ta'límát aur namúne is láiq hain̲, ki ḳhúb sochen̲ aur samjhen̲.

Rúh ul Quds ká milná.

(a.) Harchand ki rasúl Masíh se ta'lím páte the, lekin jab tak unhon̲ ne Ruh-ul-Quds se istabág-i-ma'ud na pá liyá we us kám ke láiq na húe. (Lúqá 24 : 49 ; A'amál 1 : 4-8 ; Yúh. 14 : 26). Is se hamáre wáste yih ta'lím nikaltí hai, ki Rúh-ul-Quds ká baptisma wá'iz kí taiyárí ke wáste zurúr hai. Koí yih na samjhe ki Rúh-ul Quds ká baptisma sirf rasúlon̲ ke wáste thá, sab ke wáste dene ká wa'da thá. Ḳhusúsan Injíl kí manádí karnewálon̲ ke wáste yih 'atiya niháyat zurúr hai.

Rasúlon̲ kí musta'idí.

(b.) Rasúlon̲ men̲ yih wasf thá, ki apne kám men̲ hargiz thakte na the. Albatta aisá thá, jis kí pairawí ham par lázim hai, ki wuh waqt be waqt apne kám men̲ masrúf aur is hí justojú men̲ rahte the, ki logon̲ ko Injíl kí ḳhush-ḳhabarí sunáwen̲, unhín̲ ke haqq men̲ yih likhá hai, ki "Tum ne Yarúsalam ko apní ta'lím se bhar diyá." (A'amál 5 : 28) Phir wuh har maqám par Yahúdíon̲ ke 'ibádatḳhánon̲ men̲, shahron̲ kí saṛakon̲ par, aur díhát men̲ manádí karne játe the, likhá hai; ki Taṛke, haikal men̲ gae aur sikháne lage (A'amál 5 : 21, wg.) Injíl men̲ já bajá un kí nisbat áyá hai, Shahr ba-shahr din ba din wa'z karte phirte the. Un men̲ yih bhí wasf thá ki kisí darje ke ádmí se parhez na karte the. Amír-o-garíb, o a'lá o adná sab ko sunáte the. Yihí hál un kí musta'iddí ká hamesha rahtá thá. Har jagah aur har qism ke ádmíon̲ men̲ pahun̲chne ko hamesha taiyár rahte the.

(c.) Un kí himmaton̲ ko dekho, ki ádmí ke ḳhauf se apne kám ko hargiz nahín̲ chhoṛte the. Jab Yahúdí

Bebákí se kám karná.

hukkám ne unhe̲n márá to ḳhush húe, ki Masíh ke nám se yih taklíf to sahí, lekin apne kám ko tark nahí̲n kiyá. Qaid-ḳháne ne bhí un kí himmato̲n ko na toṛá. Agrippa aur Felíkas kí tarah na bádsháho̲n aur hákimo̲n ke rú-ba-rú ḍarte the, na garíbo̲n aur muhtájo̲n se sharmáte the. ba-wajúd is ke, ḳháksárí aur sádagí un kí tabí'ato̲n me̲n thí.

Masíh ke salíb páne aur jí uṭhne kí manádí.

(*d.*) Hame̲n yád rakhná cháhiye, ki un ká wa'z ḳháss Masíh ke maslúb hone aur jí uṭhne par húá kartá thá. Is kí manádí har jagah kiyá karte the. Wuh jánte the, ki hamárá yihí kám hai, ki Yisú' ke maslúb hone aur jí uṭhne aur gunáh se naját dene kí bábaṭ ḳhabar de̲n. Aur báto̲n par bhí unho̲n ne wa'z kiye. In sab báto̲n se is zamáne ke wá'iz 'umda ta'límát samajhne aur 'amal karne ke láiq nikalte hai̲n

Pas jab ki usúl is 'ilm ká Kalám i Iláhí se ma'lúm ho liyá, to dúsrí bahs shurú' kí játí hai.

2. *Insání wasáil se, ya'ne logo̲n kí tahrírát aur ta'límát se.*

Gair Ilhámí asbáb.

Jo qadr o manzilat ilhámí asbáb kí ho saktí hai, wuh un kí nahí̲n ho saktí hai. Insán ká kalám Kalám i Iláhí kí ham-sarí kyú̲nkar kar saktá hai

Qadím kalísiyá kí kitábe̲n.

1. Qadím kalísiyá kí kitábe̲n. Rasúlo̲n ke zamáne ke ba'd pahlí tín sadío̲n me̲n manádí ká hál bahut kam miltá hai. Auwal sadí ke Ignatius aur Dionysius aur dúsrí sadí ke Aniketas aur tísrí sadí ke Cyprian ne wá'izo̲n ke kámo̲n kí nisbat kuchh likhá hai. Buzurg Origen aur Tertullian aur Jerome sáhibán ke wa'z kí chand kitábe̲n ab tak pái játí hai̲n ; do niháyat mashhúr buzurg, jinho̲n ne is mazmún par likhá hai, Chrysostum aur Augustine sáhibán the ; un kí tasnífát ke ḳhulása i mundarija i zail se un kí ráe̲n is bát me̲n ma'lúm ho̲ngí :—

Auwal, Chrysostum buzurg.

Chrysostum buzurg.

(1) Cháhiye ki káhi̲n ya'ne wá'iz 'álim ho.
(2) Yahúdío̲n aur Yúnánío̲n se mubáhisa karne me̲n hoshyár ho.
(3.) Logo̲n se ta'ríf ká ḳhwáhá̲n na ho.
(4.) Ḳhudá ke ḳhush karne ko wa'z kahe.

Augustine buzurg.

Doyum, Augustine buzurg yih jo chauthí sadí me̲n guzre hai̲n, ba'z báte̲n wa'z kí nisbat dilchasp bayán karte hai̲n.

(1,) 'Ilm bayán ko síkhná cháhiye.
(2.) Bayán ḳhúb sáf ho.
(3.) Rúh i Pák kí madad ḍhú̲nḍho.
(4.) Apní taraf se bhí kamál koshish karo.

Zamána i hál kí kitábe̲n.

2. Zamána i hál ki kitábe̲n. Ma'lúm hotá hai ki Augustine aur Chrysostum ke ba'd koí 'umda kitáb is báre me̲n tahrír nahí̲n húí. Das se Chaudah sadí tak chand kitábe̲n húí̲n, lekin wuh aisí mufíd nahín, is sabab se ki un me̲n wa'z kí taqsím ke be-shumár qá'ide aur bahs kí nisbat zarí zarí hidáyat aur túl-tawíl bayánát hai̲n. Albatta is asná me̲n Europe kí zubáno̲n me̲n ba'z niháyat 'umda kitábe̲n is báb me̲n hai̲n, lekin Hindustán kí zubáno̲n me̲n is ká sámán bahut thoṛá hai. Ummed hai, ki is kitáb se ḳhúb nafa' pahu̲nchegá. Jo log faqt wa'z ká kám síkhná cháhte hai̲n, unhe̲n baṛe námwar wá'izo̲n ke hálát paṛhne se aur níz kisí qadr wa'z kí kitábe̲n dekhne se fáida hogá, lekin aisí kitábo̲n ke paṛhne ke sáth yih liház zurúr cháhiye, ki nirá naqqál na ho jáwe, aur is se ziyáda is amr par liház cháhiye, ki lafz ba lafz aur kitábo̲n se na le, jaisá ki ba'z Hindustání wá'izo̲n ko karte dekhá hai. Ab ham ne batá diyá, ki wa'z kí ta'lím kí asl kahá̲n se hai

TISRA BAB.

DARBARE UN AYAT KE JIN MEN BATAUR MAZMUN WA'Z CHUNTE HAIN.

Áyat par wa'z karná puráná dastúr hai.

1. ÁYAT ko bataur mazmún o 'unwán i wa'z isti'mál karná puráná dastúr hai. Is hí tarah puráne 'Ahd-náme men 'Azrá kí tafsír men̲ kiyá hai. (Nahamiyáh 8 : 1 ; 4, 8). 'Ahd i Jadíd se ma'lúm hotá hai, ki Masíh ne bhí wa'z kahte waqt kabhí aisá hí kiyá hai, (dekho Lúqá 4 : 16) aur rasúlon̲ ne bhí is dastúr ko iḳhtiyár kiyá thá, (dekho A'amál 11 : 19 aur báb 26 : 22 ; 2 Timtáús 4 : 6 ; 'Ibráníon̲ 4 : 2).

Aisí áyát o maqámát se záhir hai, ki Masíh ne aur us ke rasúlon̲ ne wa'z o nasíhat men̲ Puráne 'Ahdnáme ko ba-manzila jaṛ aur bunyád ke qarár diyá hai, magar hamáre wáste siwáe 'Ahd i 'Atíq ke 'Ahd i Jadíd bhí wa'z ke liye áyaten̲ chunne ko maujúd hai.

Áyat ká chunná ma'qúl dastúr hai.

2. Áyat ke chunne ká dastúr bahut ma'qúl hai. Magar yih nahín̲ samajhná cháhiye, ki bagair áyat ke wa'z hí nahín̲ ho saktá. Kyún̲ki mumkin hai, ki Bible kí báten̲ dil hí se bayán kí jáwen̲, koí ḳháss áyat bayán na kí jáwe, yá bataur 'unwán ke qarár na diyá jáwe, Phir bhí wa'z ká 'umda taríqa yihí hai, ki kisí áyat par ho, aise dastúr se Kalám i Ḳhudá kí 'azmat bhí sábit hotí hai. Is se páyá játá hai, ki ham Us ke Kalám kí ta'zím karte hain̲, aur us hí se hidáyat páte hain̲. Bázár kí manádí men̲ baṛá nuqs yihí hai, ki aksar kisí ḳháss áyat par nahín̲ hotá hai. Bahut bihtar hai, ki bázár ke wáste bhí qá'ida muqarrar kar liyá jáwe, ki koí áyat lekar usí par wa'z kahá karen̲, is se bahut sí bekár guftogú na hone páwegí.

Dúsrí wajh is bát kí, ki kisí áyat par wa'z kahná cháhiye yih hai, ki sunnewále kí yád ko us se baṛí madad pahun̲chtí hai.

Durustí se chunná zurúr hai.

3. Durustí se áyat ko jama' karná aur chunná aisá wasf hai, jis kí ashadd zurúrat hai. Chunánchi us ke chand qá'ide zail men̲ mundarij hain̲.

Du'á karná.

(1.) Áyaton̲ ko baṛí hoshiyári se chunná cháhiye, nahín̲ to us áyat men̲ 'umda wa'z kí gunjáish nahín̲ rahegí. Ḳhudá se madad mán̲gná cháhiye.

Sádí kitáb.

(2.) Áyaten̲ chhán̲ṭne ke liye ek sádí kitáb rakhná cháhiye, kabhí áyat ke chhán̲ṭne hí men̲ wá'iz hairán ho játá hai. Jab wa'z ke liye 'umda áyat yád áwe, to use us sádí kitáb men̲ likh lo. Muqarrar mazmún ke wáste áyat chun rakho.

Mauqa' par chunná.

(3.) Wa'z karne ke mauqa' par áyat aur mazmún kis tarah chunná cháhiye.

a. Kabhí mazmún ko aur kabhí áyat ko pahle chunná achchhá hotá hai.

b. Mazmún aur áyat chunte waqt, waqt ká liház aur sunnewálon̲ ke hál par liház rakhná cháhiye. Waqt ká liház yih hai, ki Baṛe Din yá Nae Sál yá gam aur ḳhushí, aur teohár aur 'Íd wg men̲ munásib wa'z kahná cháhiye. Sunnewálon̲ ke hál par liház karná yih hai, ki kaise hain̲ ? 'Íáí yá Musalmán yá Hindú, 'Aqlmand hain̲ yá nádán, 'Álim yá jáhil, mard yá 'aurat yá bachche hain̲.

c. Yih liház rakhná cháhiye, ki us áyat men̲ púrá mazmún howe.

d. Mazmún áyat ke mutábiq ho.

e. Áyat sáf ho, mashkúk áyaton̲ ká chunná bihtar nahín̲ hai.

f. Aksar áyat bahut baṛí na ho, kyún̲ki jab 'ibárat túl tawíl hotí hai, to sunnewále us ko yád nahín̲ rakh sakte hain̲.

g. Ek mazmún ke liye do yá ziyáda áyaten̲ ho saktí hain̲.

Har wa'z men̲ mazmún muqarrar honá cháhiye.

4. Har wa'z men̲ koí muqarrar mazmún zurúr honá cháhiye. Aisá karne se wá'iz beṭhikáne nahín̲ hotá. Bayán men̲ zor ziyáda rahtá hai, aur 'aql ziyáda d̄auṛtí hai. Jab áyat aur mazmún muqarrar hai, to wa'z par koshish bhí ziyáda hotí hai. Áyat aur mazmun ko chunkar wa'z banáná cháhiye. Is ká bayán chauthe báb men̲ hogá.

CHAUTHA BAB.

WA'Z BANANE KE BAYAN MEN.

WA'Z banáne men̲ tín amr aise hain̲, jin par ḳháss karke liház rakhná cháhiye.

Pahle, áyaton̲ ká chunná aur un ke ma'non̲ ko baṛí ihtiyát se ḳhúb achchhí tarah kholná.

Dúsre, wa'z ká sab sámán faráham karná.

Tísre, mazámín kí tartíb o taqsím durust karná.

In hí tín umúr par ba tafsíl likhen̲ge.

Pahle, áyaton̲ ká chunná aur un ke ma'ne kholná.

Kisí kháss áyat ke chunne ká taríqa yahán̲ ziyáda bayán karná zurúr nahín̲ hai, kyún̲ki tísre báb men̲ ḳhub zikr ho chuká hai, ki kaun áyat kis tarah ke wa'z ke wáste, aur kis mauqa' par chunná cháhiye. Yahán̲ par sirf yih batláwen̲ge, ki jab koí áyat chun lí to phir us ke ma'ne kis tarah kholen̲.

Áyat ke sahíh ma'ne nikálo.

Áyat ke sahíh ma'ne nikálná wá'iz ká kám hai. Kabhí aisá bhí hotá hai, ki kisí áyat ke bilkull nae ma'ne lagákar us par wa'z taiyár kiyá játá hai. Yih nahín̲ cháhiye, ki jo ma'ne kisí áyat se na nikalte hon̲, wuh apní tabí'at se gaṛh liye jáwen̲. Agar asl 'Ibrání yá Yúnání jánte hon̲, to baṛe kám kí bát hai, ki áyat ke ma'ne par gaur karen̲ aur us ko samjhen̲.

Is matlab ke wáste chand niháyat mufíd qá'ide bhí hain̲, jin se áyat ke sahíh ma'ne khul játe hain̲. Pádrí Mansell sáhib kí kitáb mausúma Kutub i Iláhiyá ke qawánín tafsír ko paṛhná cháhiye.

Pádrí Thomas sáhib ke muqaddama i tafsír Paidáish safha 24 men̲ chand 'umda qá'ide, ma'ne nikálne aur tafsír karne ke likhe hain̲, kuchh ásán qá'ide yahán̲ bhí likhe játe hain̲.

1. Us muqám ke alfáz ke 'ámm ma'ne aur maháwara par gaur karná cháhiye.

2. Us maqám ke ḳháss ma'ne se wáqif honá, aur yih dekhná cháhiye, ki haqíqí ma'ne murád haiṉ yá majází

3. Us maqám ke qabl aur ba'd kí áyatoṉ par gaur karná cháhiye, sháyad wa'z kí áyat ká matlab un se ziyáda khul jáegá.

4. Us maqám ke kull bayán par gaur karná cháhiye, ya'ne sháyad kull báb ko, yá kull ḳhatt ko, yá kull kitáb ko dekhná cháhiye.

5. Us áyat se jo ta'lím nikaltí ho, us ke báre meṉ kull Baibal par gaur karná cháhiye. Kyóṉki Baibal kí ta'lím usí masale meṉ ek sí hogí. Jab kisí áyat ke ma'ne daryáft karne ko ḳhud Baibal hí se khúb soch samajh liyá, to phir aisí hí tafsíroṉ ko, jo mayassar ho sakeṉ, dekho, is tarah áyat ke ma'ne ko ḳhúb ṭhahrá kar, dúsre amr par jo wa'z banáne ke báb meṉ haiṉ liház karo.

Dúsre, wa'z ke sámán kí faráhamí.

Sámán wa'z kí faráhamí.

Wa'z banáne ko aisá samjho, jaise koí makán ta'mír kartá hai. Makán banáne ke pahle, us ke lawázim, íṉṭ, miṭṭí, lakṛí wg ko faráham karná zurúr paṛtá hai Is hí tarah wa'z ke wáste bhí sámán muhaiyá karná cháhiye. Soch, mutála'a i kutub, táríḳh, 'ilmí bateṉ aur qisse kaháníyáṉ aur tarah tarah ke wáqi'át aur májre wg. sab wa'z ke sámán haiṉ. Jab wa'z ke wáste ḳhúb shauq hogá, to dil áp us ke sámán faráham karne ko hoshiyárí se kám karegá. Wá'iz aise faqíh kí mánind honá cháhiye, jis ká zikr Masíh ne Matí 13:52 meṉ kiyá hai. "Har ek faqíh, jo ásmán kí bádsháhat kí ta'lím pá chuká, us gharwále kí mánind hai, jo apne ḳhazáne se naí aur purání chízeṉ nikáltá hai." Chand ásán qá'ide wá'iz ke is amr ḳháss meṉ kárámad hoṉge.

1. Pahle, jab wa'z kahná ho, to kuchh din peshtar mazmún ko chun lená cháhiye.

2. Pahle is se ki us mazmún ke matálib ko auroṉ se leweṉ, apne dil se us mazmún ke matlab ko nikáleṉ.

3. Sochte sochte jab dil meṉ nayá ḳhiyál áwe, to us ko likh lená cháhiye, táki bhúl na jáo.

4. Har waqt nae ḳhiyálát ki fikr meṉ rahná cháhiye chalte phirte aur uṭhte, aur aksar apne pás kágaz aur pencil rakhná cháhiye.

5. Jo jo 'ulúm jánte ho sab se madad lená cháhiye.

Tartíb bayán.

Jab wa'z ká sámán muhaiyá ho jáwe, to phir yih ḳhiyál karo ki kis tartíb se bayán karná cháhiye. Ta'mír makán kí misál yaháṉ par bhí wárid hotí hai. Jab ghar ke wáste sab sámán jama' ho játá hai, tab mi'már ko iḳhtiyár hotá hai ki jis tarah munásib samjhe, makán ko banwáná shurú' kare. Is hí tarah wa'z kí taiyárí meṉ tísre amr kí taraf rajú' karná cháhiye.

Tísre, wa'z kí tartíb o taqsím.

Tartíb o taqsím wa'z.

Yih matlab nahíṉ hai ki wa'z kí tartíb o taqsím se pahle kull sámán ká muhaiyá karná zurúr hai. Aksar yih bihtar ma'lúm hotá hai, ki jo kuchh kahne ko hote haiṉ bataur ijmál likh lete haiṉ, aur phir us sámán ko jis se ijmál kí tafsíl manzúr hotí hai, jama' kar lete haiṉ, lekin aksar aisá bhí karte haiṉ, ki áyat par sochte waqt wa'z ke sámán ko tartíb dene se peshtar jama' kar lete haiṉ, aur wa'z kí tajwíz karte waqt agar koí nayá sámán baham pahuṉche, to us ko bhí kám meṉ láná cháhiye. Is bát ká lihaz pur-zurúr hai, ki ḳhulása wa'z durust ho. Wa'z kí ḳhúbí aur safáí aur qúwat ba-ásání zihn-nishín ho jáe, us ke mazámín ká wá'iz ke dil par aur ḳhúb rawání se logoṉ ke sámhne un matálib ká adá karná, aur níz yih ki sunnewáloṉ ko us ke samajhne aur yád rakhne meṉ kuchh diqqat na ho. Yih sab wasf bahut kuchh ḳhulása wa'z kí qúwat aur safáí par mauqúf haiṉ. Ba'z báteṉ aisí haiṉ ki un se ḳhulása wa'z kí tartíb

bahut achchhí bantí hai, aur yih samajhná kuchh zurúr nahín, ki ḳhulása tartíb mazámín hamesha ek hí tarah par honá cháhiye. Jaisá mauqa' aur mahall ho aur jo koí tartíb jis jagah bihtar ma'lúm ho, wuhín̲ qáim karní cháhiye. Ab ham is mazmún par ziyáda bahs nahín̲ karen̲ge, chand qá'ide batariq hidáyat tartíb mazámín par bayán karenge, bataur qá'ide kulliya ke yún̲ kah sakte hain̲, ki wa'z kí tartíb aisí nikálo, ki bayán karte waqt us men̲ baṛí qúwat aur niháyat tásír ho.

Auwal qáil karná phir dil ko ragbat dilána.

1. Bát is taríqe se bayán karo ki ádmí ma'qúl ho jáwe, ya'ne us kí 'aql use báwar kar le. Phir us ke dil ko us taraf ragbat diláo In ká sabab yih hai ki jab ádmí kí 'aql kisí subút se yá dalíl se qáil ho játí hai, to phir us ká dil us ko taslím karne kí ḳhwáhish kartá hai. Jab ek bát ádmí ke dil men̲ á játí hai, to phir iráda ko us ke karne yá na karne kí tahrík hotí hai, qabl is se ki logon̲ ko kisí kám ke karne kí tahrík dí jáwe; auwal un kámon̲ ká samjhá dená, aur un kí 'aqlon̲ par munkashif kar dená zurúr hai.

Usúl se faro' kí taraf baṛhná cháhiye.

2. Usúl se faro' kí taraf baṛhná cháhiye. Auwal jaṛ, phir ḍanḍí, phir úpar kí sháḳhen̲ hain̲, jo us ḍanḍí se nikaltí hain̲. Yih aisí tartíb hai jis ko 'aql ḳhud ba ḳhud taslím kartí hai. Magar ba'z auqát ḳháss se 'ámm kí jánib munásib ma'lúm hotá hai, aur kabhí juziyát ko lekar un se kulliye nikále játe hain̲.

Auwal za'íf phir qawí daláil láná.

3. Za'íf daláil se qawí kí jánib baṛhná. Qawí daláil ko auwal bayán karke za'íf ko áḳhir men̲ láne se bilyaqín bayán men̲ zu'f paidá ho játá hai. Is wáste qarín i 'aql aur tabí'at ke munásib yih hí hai, ki jyún̲ dalíl baṛhtí jáwe, us kí qúwat baṛhtí jáwe.

'Aqlí tartíb par rakhke.

4. Wa'z ke mazámín aur silsila i ḳhiyálát ko 'aqlí tartíb par, rakh ke us ke muwáfiq wa'z ká ḳhulása taiyár karo. Mumkin hai, ki do báton̲ men̲ aisá ta'alluq ho, ki ek bát

ḳhwáh ma ḳhwáh dúsrí bát kí taraf pahun̲chátí ho. Wa'z bayán karne ke wáste yih tartíb niháyat 'umda hai. Is se wa'z men̲ na sirf qúwat paidá hogí, balki bayán karnewále ko un báton̲ ke yád karne men̲, jin ko wuh bayán karná cháhtá hai, baṛí madad pahun̲chegí. Is báb ke áḳhir men̲ itná kahná aur hai ki ḳhulása kí tartíb jo kuchh ho so ho, lekin wa'z ke bil-'umúm tín hisse is tafsíl se hote hain̲ : Díbácha, Wa'z, Wa'z ká ḳhátima. In tínon̲ hisson̲ ká bayán pán̲chwen̲ báb men̲ hogá.

PANCHWAN BAB.

Wa'z ke tin hisson ke bayan men.

Ab wa'z ke tín hisson̲ ká bayán is tafsíl se kiyá jáwegá ki auwal tamhíd, dúsre wa'z, tísre ḳhátima. In tínon̲ hisson̲ ko isí tartíb se bayán karen̲ge.

Tamhíd ká bayán.

Tamhíd kí ta'ríf.

Tamhíd ko wa'z se aisá hí ta'alluq hai, jaise muqaddama ko kitáb se. Pas tamhíd goyá ki darwáza us bayán ká hai, jo wa'z men̲ iḳhtiyár kiyá játá hai. Us men̲ aise aqwál aur ahwál bhí hote hain̲, jin se áyat ká 'iláqa aur wa'z ká mauqa' yá koí aur aisí kaifiyat ma'lúm ho, jis se wa'z ká mazmún záhir hotá ho, magar yih kuchh zarúr nahín̲, ki har wa'z ke sáth tamhíd ho. Agar waqt kam ho, to us tamhíd ke tark karne men̲ kuchh muzáiqa nahín̲. Chand sáde qá'ide aur un qá'idon̲ kí tafsíl ká yahán̲ zikr karen̲ge :—

Wa'z aur tamhíd men̲ muwáfiqat.

1. Wa'z men̲ jis amr ká bayán ho us par tamhíd honá cháhiye, aur wuh us hí bayán ke matlab ko kholtá ho. Kabhí tamhíd men̲ yih bayán bhí hotá hai, ki fulán̲ áyat ko aur áyaton̲ se kyá 'iláqa hai, táki us ke ma'ne baḳhúbí khul jáwen̲. Áyat ke musannif, tahrír mauqa', aur us tahrír kí garaz, aur aur báten̲ jo us áyat ke matlab ko kholtí hon̲, tamhíd men̲ bayán honá cháhiyen. Tamhíd wuh maqám hai, jahán̲ ki mazmún kí ma'qúliyat par kuchh kaifiyat likhí játí hai, ḳhulása yih hai, ki tamhíd aisí honí cháhiye ki wa'z ke matlab ko kholtí ho. Kabhí aisá bhí hotá hai, ki ḳhulása wa'z sháratan bayán kar diyá játá hai, lekin aise mauqa'

par túl dená bihtar nahín̲, kyún̲ki phir wa'z se logon̲ kí tabí'at ser ho jáwegí.

Tamhid sáf honí cháhiye.

2. Tamhíd sáf honí cháhiye, 'umda tamhíd wuh hí hai, ki us se wa'z ke ma'ne ḳhúb khulte hon̲. Par agar is liye ho ki 'ilmiyat záhir ho, aur daqíq ḳhiyálát páe jáwen̲, to bajáe ma'ne kholne ke pechídagí baṛh jáwegí.

Túl na ho.

3. Tamhíd túl tawíl na ho. Kabhí itná waqt faqat tamhíd men̲ sarf ho játá hai, ki wa'z ke wáste gunjáish nahín̲ rahtí. Is wáste yih cháhiye, ki 'ibárat qalíl ho, aur nafs matlab par dalálat kare.

Ghabráná na cháhiye.

4. Tamhíd ke bayán karte waqt ghabráná na cháhiye. Ba'z auqát nayá wá'iz ibtidá i wa'z men̲ ghabrá játá hai. Yá us bát ko, jis ke bayán ká iráda kartá hai, bilkull bhúl játá hai; yá iztiráb ke sáth ulṭá pulṭá bayán kartá hai. Wá'iz ke liye zabt baṛe kám ká hai. Ba'z auqát wá'iz par ádmíon̲ ká ḳhauf gálib ho játá hai, ba'ze nukta-chíní se ḍarte hain̲. Wá'iz yih samajhtá rahe, ki main̲ Ḳhudá ká ḳhádim hún̲, aur agar wuh nek niyatí se us kám ko bajá láwegá, to Ḳhudá i Ta'álá zarúr us ká madadgár hogá. Kabhí magrúr na ho, ki main̲ baṛí 'aqlmandí se wa'z kartá hún̲. Mannád ke wáste koí bát is se nafrat-angez nahín̲, ki sheḳhí o gurúr ke sáth wa'z kahe. Jab wa'z ke wáste khaṛá ho aur Rúh-ul-Quds kí madad par puḳhta itmínán aur kámil bharosa rakhtá to us waqt munásib liház aur wájibí adab ko háth se na de. Ab ham dúsre hisse ká bayán karte hain̲.

Wa'z ká bayán.

Ab ham wa'z ke asl bayán kí taraf rujú' karte hain̲

Wa'z ká asl bayán.

1. Har wa'z men̲ ek mauzú' honá chiye. Yih liház rakho ki dar asl áyat aur chíz hai, aur wa'z ká mauzú' aur chíz hai. Wa'z ká mauzú' asl maqsúd hai, jis kí yahán̲ tafsíl kí jáwegí.

Áyat Kalám Iláhí ke us juz ko kahte hain̲, jis men̲ mauzú' hotá hai. Wa'z taiyár karne men̲ auwal us ká mauzú' soch lená cháhiye. Is se bayán ke wáste ek ṭhikáná ho játá hai. Jo mannád ki pahle se mauzú' ká ḳhiyál nahín̲ kartá, wuh aksar apne bayán men̲ bhaṭaktá rahtá hai. Pahle mauzú' ko soch rakhná cháhiye, ya'ne yih khiyál kar lená cháhiye ki fulán̲ bát par wa'z kahen̲ge. Phir aisí áyat ḍhún̲ḍhe jis men̲ us bát ká zikr ho, yá pahle áyat tajwíz karke jo kuchh us men̲ bayán ho use bataur qaul muḳhtasar yá 'unwán wa'z qarár de.

Wa'z ká mauzú'.

Agar kisí áyat men̲ chand mazámín ká zikr ho, to wá'iz ko iḳhtiyár hai ki jis mazmún par cháhe wa'z kahe. Masalan Yúhanná 3:16 men̲ hai, "Kyún̲ki Ḳhudá ne jahán ko aisá piyár kiyá hai, ki Us ne apná Iklautá Beṭá baḳhshá, táki jo koí us par ímán láwe, halák na howe, balki hamesha kí zindagí páwe."

Dekho is men̲ zail ke mazámín hain̲ :—

1.) Ḳhudá ká baṛá piyár dunyá ke wáste.
2.) Ḳhudá kí baṛí baḳhshish dunyá ke wáste
3) Hamesha kí zindagí Masíh ke wasíle se.
4.) Bidún Masíh ke dunyá kí halákat.
5.) Naját ke wáste ímán ḳí zarúrat

In mazámín mazkúra i bálá men̲ se jo koí cháho wa'z ke wáste muktafí hogá. Agar in sab báton̲ ká bayán karná ho, to yih iḳhtisár cháhiye. Jab mauzú' i wa'z qarár pá liyá, ya'ne jis amr ká bayán maqsúd ho, us ko jab ṭhahrá liyá, to dúsrí bát wá'z kí taqsím hai.

2. Taqsím ke Qá'ide.

Taqsím ke qá'ide.

(1.) Taqsím bahut sí na hon̲, muḳhtasar aur sáf hon̲.

(2.) Kull mazmún ko ajzá par taqsím karná, ya'ne 'ámm ko ḳháss par, aur jins ko nau', par bán̲ṭná cháhiye.

(3.) Cháhiye ki taqsím muḳhtalif rahe. Yih na ho, ki har qism men̲ wuhí bát áwe.

(4.) Jis tarah taqsím auwaliya howe, usí tarah us kí taqsím sániya bhí howe, ya'ne taqsím kí taqsím ho.

Pahle qá'ide ká yih matlab hai, ki itní bahut sí taqsímen̲ na hon̲, jin ká yád karná mushkil paṛe. Dúsre yih bhí andesha hai ki wa'z bahut túl ho jáwe, aur sunnewále us se muntashir o pareshán hon̲. Agar taqsím sáf aur thoṛí hai, to ba-ásání yád ho sakegí.

Dúsre qá'ida ká matlab kuchh bahut mushkil nahín̲ hai, jab koí bát yá mazmún wá'iz ke madd i nazar ho, to use yih zarúr gaur karná cháhiye, ki kaun kaun sí báten̲ is mazmún men̲ hain̲. Farz karo, tauba ke mazmún par kuchh wa'z kahná hai ; to is mazmún ko is tarah taqsím kar sakte hain̲ :

1.) Gunáh ko jánná.
2.) Gunáh par afsos karná.
3.) Us ká iqrár karná.
4.) Us ko tark karná.

Pas kull mazmún kí yih chár qismen̲ húín̲ jin ko karná cháhiye.

Tísre qá'ide ká yih matlab hai, ki ek bát kí aisí kaí qismen̲, jin ke ma'ne wáhid hon̲, karke taqsím ko bezurúrat baṛháná na cháhiye. Masalan gunáh ko chhoṛná, aur gunáh ko tark karná, donon̲ ká matlab wáhid hai. Is liye un kí do taqsímen̲ karní na cháhiyen̲.

Chauthe qá'ide se názirín ko yih batáná manzúr hai, ki taqsím kí taqsím bhí ho saktí hai ; ya'ne agar wá'iz ke wáste kárámad ho to jahán tak cháhen̲, taqsím dar taqsím karte jáwen̲, lekin yih liház rakhen̲, ki pahlá qá'ida na ṭúṭe.

3. Taqsím kí misálen̲. Taqsím kí misálen̲ ba'd azín̲ áwen̲gí.

Taqsím bil ḳhusús do tarah par hotí hai : lafzí aur ma'nawí ; ya'ne áyat ke i'tibár se aur mazmún ke i'tibár se.

Taqsím áyat ke i'tibár se.

(1.) Taqsím áyat ke i'tibár se. Is men̲ áyat ke alfáz bataur taqsím ke ho játe hain̲. Pahlí misál is qism kí Rúmíon 14 : 12 men̲ hai, ki "Har ek ham men̲ se Ḳhudá ko apná apná hisáb degá." Yahán par alfáz ke i'tibár se is tarah taqsím ho saktí hai.

1.) Hisáb dená hogá.
2.) Ḳhudá ko dená hogá.
3.) Har ek degá, ya'ne kull insán ko dená hogá.
4.) Ham men̲ se har ek degá

Dúsrí misál is qism kí Afsíon̲ 5 : 20 men̲ hai, "Hamesha sab báton̲ men̲ hamáre Ḳhudáwand Yisú' Masíh ke nám se Ḳhudá Báp ke shukrguzár raho." Is kí lafzí taqsím yih húí :—

1.) Shukrguzárí farz hai, shukrguzár raho.
2.) Ḳhudá Báp ke shukrguzár raho.
3) Kab ? hamesha.
4.) Kis bát men̲ ? sab báton̲ men̲.

Aisí taqsím ke liye do tín báton̲ par liház rakhná cháhiye :

1.) Áyat aisí ho, ki us ke mutafarriq alfáz men̲ mutafarriq mazámín hon̲.
2.) Wá'iz ko cháhiye ki soch samajhkar mazmún ko nikál lewe.
3.) Iḳhtiyár hai, ki áyat ke muḳhtalif fiqron̲ ko usí tartíb par rakhe, jis tartíb se wáqi' húe hain̲, yá us tartíb ko badal kar kisí aur tartíb par qáim kare jo us waqt apne matlab ke munásib ma'lúm ho. Us áyat kí jo báten̲ wá'iz kí bahs se ḳhárij hon̲ unhen̲ chhoṛ dená cháhiye.

Taqsím mazmún ke i'tibár se.

(2.) Taqsím ma'nawí, ya'ne mazmún ke i'tibár se. Is men̲ iḳhtiyár hai ki áyat kí lafzon̲ aur fiqron ká liház na kiyá jáe, balki mazmún ke i'tibár se jo taqsím bihtar ma'lúm ho qáim kí jáwe. Dúsre qá'ide men̲ jo misál dí hai, us se yih matlab khul játá hai. Bahut sí áyát jin men̲ lafzon̲ ke i'tibár se taqsím nahín̲ ho saktí hai, mazmún ke i'tibár se ba-ḳhúbí ho saktí hai. Lafzí taqsím kí ba-nisbat is taqsím ká bayán ziyáda ho saktá hai. Is taríq men̲ wá'iz ko yih gunjáish hai, ki jis tarah bihtar jáne taqsím kare. Is ke chand taríq wá'iz kí i'ánat ko bayán kiye jáwen̲ge. Lekin názirín liház rakhen̲, ki ba-hama jihat in hí taríqon̲ ke nápáband na ho jáwen̲, apní 'aql ko bhí daḳhl den̲, warna taqlíd kí 'ádat is qadr baṛh jáwegí, ki apní tabí'at

Sco 5838 LIBRARY

se kuchh nahín nikál saken̲ge. Is maqám par do taríq bataur namúne ke diye játe hain̲, jin se ma'lúm hogá, ki mazmún kí taqsím kis tarah ho saktí hai. Farz karo ki ek mazmún wa'z ke wáste len̲, to yih dekhná cháhiye ki :

1.) Us men̲ kin shaḳhson̲ ká zikr hai ?
2.) Kis maqám ká bayán hai ?
3.) Kis zamána ká hál ahwál hai ?
4.) Kis kám kí tafsíl hai ?
5.) Kin ta'límát ká tazkira hai ?
6.) Faráiz mundarija i mazmún kyá hain̲ ?

Jab mazmún wá'iz ke sámhne maujúd hai, to wuh in kull súraton men̲ se ba'z ko yá kull ko, nikál saktá hai. Dúsrá taríq mazmún kí taqsím ká is tarah ho saktá hai, ki

1.) Mazmún ke ajzá ko dekhná.
2.) Us mazmún men̲ kyá nisbat aur kyá rishta hai.
3.) Us kí misálen̲ dená.
4.) Us ke asbáb kyá hain̲ ?
5.) Subút kyá hai ?

Is se yih nahín̲ samajhná cháhiye, ki taqsím kí kull súraten̲ jo main̲ ne bayán kín̲, ek hí wa'z men̲ iḳhtiyár kí jáwen̲.

Mazmún wa'z se aur us ke matlab se bihtarín taríq taqsím ká ma'lúm ho jáwegá. Masalan Istisná 4:35 men̲ hai, "Yih sab tujhí ko dikháyá gayá, táki tú jáne, ki Ḳhudáwand to Ḳhudá hai, aur Us ke siwá koí nahín̲ hai."

Dúsre qá'ida ke muwáfiq is i'tibár se taqsím kí jáwe, ki is mazmún men̲ kyá kyá nisbaten̲ hain̲ ?

Mazmún i wa'z, "Ḳhudá kí zát 'azím-us-shán aur behadd kámil hai" áyat mazkúratan-ul-sadr se nikálá hai. To ham is mazmún ko Ḳhudá kí nisbat kaí tarah soch sakte hain̲.

1.) Azaliyat ke i'tibár se.
2.) Házir o názir hone ke i'tibár se.
3) Qádir i mutlaq hone ke i'tibár se.
4) Dáná o bíná hone ke i'tibár se.

(3.) Misál taqsím ke asbáb ke i'tibár se. "Par agar tum ádmíoṉ ko un ke gunáh na baḳhshoge, to tumhárá Báp bhí tumháre gunáh na baḳhshegá."

Is meṉ mauzú' i wa'z hai, "Baḳhshná insán par farz hai;" ab yih dekho, ki wuh kaí sababoṉ se hai:

1.) Is sabab se, ki mu'áf na karnewálí tabí'at ham ko zarar pahuṉchátí hai.
2.) Aisí tabí'atwálá ádmí apne ham-jinsoṉ par ná mihrbán hotá hai.
3.) Ḳhudá ko yih bát ná-pasand hai.
4.) Is sabab se ki Masíh cháhtá hai, ki ham mu'áf kareṉ, táki mu'áf kiye jáweṉ.

In misáloṉ se ma'lúm hotá hai, ki wa'z ká mazmún kaí tarah par, jaisí áyat ho aur jaisa mauqa' ho, taqsím ho saktá hai. Ab yih batáná báqí hai ki áyá taqsím ká bayán shurú' wa'z meṉ cháhiye yá na cháhiye. So yih bát hálat aur mauqa' par mauqúf hai. Kabhí pahle se taqsím ká bayán wa'z ke asar ko qawí kartá hai, aur sunnewáloṉ ko us ke samajhne meṉ madad pahuṉchátá hai, aur kabhí taqsím ká izhár ba-tadríj bihtar hotá hai. Ab ham wa'z ke tísre hissa kí taraf mutawajjih hote haiṉ.

Ḳhátima wa'z ke bayán meṉ.

Ḳhátima wa'z.

1. Wa'z meṉ is ká bayán bahut zurúrí hai, kyúṉk aksar aisá hotá hai, ki qúwat bayán áḳhir meṉ paidá hotí hai, magar is se yih nahíṉ samajhná cháhiye ki yih koí qá'ida hai, ki har wa'z meṉ ḳhátima zurúr hotá hai, kyúṉki bahut se bayán aise haiṉ, ki un meṉ ḳhátima nahíṉ hotá. Ḳhátima guftogú ke ḳhatm aur mukammal karne ko, jis taur se munásib samajhte haiṉ, láte haiṉ; pas wuh wa'z ká áḳhirí bayán hotá hai. Us meṉ aise ḳhiyálát ká izhár hotá hai, jin se mazmún wa'z ḳhatm ho játá hai. Wa'z ke ḳhatm karne ke bahut taríqe haiṉ. Wá'iz ko yih ihtiyát cháhiye, ki ek hí tarah ḳhátima ko bár bár na láwe, jis se sunnewáloṉ ke dil na lageṉ. Zail ke taríqoṉ meṉ se ek ko yá ziyáda ko isti'mál karo, yá koí aur taríq, jo us waqt wa'z ke munásib ma'lúm ho, iḳhtiyár karo.

Ḳhátima par tarah tarah ke bayán.

(1.) Natíje nikálo. Ba'ze wá'z aise haiṉ, ki un se niháyat muassir natáij yá ta'límát nikaltí haiṉ, aur we mazmún ká niháyat 'umda ḳhátima hote haiṉ.

(2.) Wa'z ká i'áda. Kull wa'z ko yá us ke kisí juz ko bataur iḳhtisár ke is liye duhráo, ki bataur sarsarí mazmún mazkúra ke nazar i sání ho jáwe, ba'ze wa'zoṉ meṉ aisá taríq bahut munásib hai, aur ba'z meṉ gair munásib hai, áḳhir wa'z meṉ is tarah duhráne se wuh mazmún logoṉ ke diloṉ par ḳhúb jam játá hai.

(3.) Jamá'at meṉ jis jis tarah ke log hoṉ un se ḳhitáb karná kabhí aḳhír wa'z meṉ bahut munásib ma'lúm detá hai, buḍḍhe aur jawán, má báp, laṛke aur laṛkíáṉ, amír aur garíb sab se judá judá ḳhitáb karná cháhiye.

(4.) Kabhí wa'z ko 'umda nasíhat ke sáth ḳhatm karná achchhá ma'lúm hotá hai, aur garaz nasíhat se yih hotí hai, ki sunnewáloṉ ko wa'z kí báteṉ qabúl karne aur un par 'amal karne kí zurúrat ma'lúm ho, yih bahut zurúrí amr hai, kyúṉki wa'z kí qadr o qímat mahz is par mauqúf hai, ki sáma'ín is ko dil se qubúl kareṉ, aur us ke muwáfiq kár-band hoṉ. Wá'iz ko lázim hai, ki ḳhúb sargarmí aur shauq se nasíhat kare, lekin is meṉ kuchh takalluf aur banáwaṭ ko daḳhl na ho. Wuh josh aur asar jo ham cháhte haiṉ ki auroṉ ke diloṉ meṉ paidá ho, cháhiye ki pahle hamáre dil meṉ ho. Pas jin taríqoṉ se wa'z ḳhatm karná cháhiye, un meṉ se ba'z yihí haiṉ.

2. Ab yih batáná báqí hai, ḳhátima ke sáth chand aur báteṉ qábil liház haiṉ, ḳhwáh wuh ḳhátima kisí tarah ká ho. Ḳhátima wa'z ká aisá juz hai, ki us se sunnewáloṉ meṉ 'umda asar paidá karná maqsúd hotá hai, is wáste us ke banáne meṉ bahut ihtiyát lázim hai.

Ḳhátima ke báre meṉ chand hidáyateṉ.

(1.) Ḳhátima hamesha ek hí tarah par na honá cháhiye, agar wa'z hamesha ek hí tarah par ḳhatm kiyá jáwegá, to sunnewále use pahle se ján leṉge, aur sunne meṉ lá-parwáhí kareṉge. Pas wuh judá judá taríqe, jo ham ne bayán kiye, un se záhir hai ki wa'z ko hamesha ek tarah par ḳhatm karná zurúr nahíṉ hai

(2.) Ḳhátima meṉ iḳhtisár zurúr hai. Jab bayán ke ḳhatm karne ká waqt áwe to ihtiyát rakho, ki áḳhir kí bátoṉ meṉ is qadr túl na ho ki sunná garáṉ guzre; kabhí 'umda wa'z is taríq se bigaṛ játá hai.

(3.) Áḳhir meṉ wá'iz ko ḳhúb chustí aur sargarmí se bát karná aur sustí aur ḍhíl se parhez karná cháhiye, kabhí is ke ḳhiláf se wa'z ká 'umda asar záya' ho játá hai. Áḳhirí bayán meṉ qúwat aur kashish ḳhúb honá cháhiye. Us wa'z se ziyáda koí be-mauqa' nahíṉ hai, jis se shurú' meṉ shauq aur áḳhir meṉ pazhmurdagí ho. Chustí aur sargarmí se yih murád nahíṉ hai ki áḳhir meṉ chillákar bát karní zurúr hai. Balki yih matlab hai, ki sust aur dhímá na hone páwe, balki kull badan aur 'aql se chustí aur sargarmí ke ásár záhir hoṉ. Pas jo jo báteṉ 'umda ḳhátime ke wáste zurúr haiṉ, un sab ko ḳhúb yád rakho, aur un ke matlab aur fáide ko ḳhúb pahcháno Yád rakho, ki ek baṛe láiq fasíh ne ek daf'a kyá ḳhúb kahá, ki " Ágáz bayán par chandáṉ liház nahíṉ kartá húṉ, balki is par baṛá liház rakhtá húṉ, ki ḳhatm us ká kis tarah honá cháhiye. "

CHHATHA BAB.

WA'Z KE AQSAM.

WA'Z ke muḳhtalif aqsám ká kuchh bayán názirín ko manádí ke kám kí liyáqat baham pahuṉcháne meṉ madad degá.

Taqsím wa'z ke taríqe bahutere haiṉ. Taqsím
karnewále ko iḳhtiyár hai, jis taur se yá jis i'tibár se
bihtar jáne taqsím kare. Masalan iḳhtiyár hai, ki Bai- 1
bal kí ta'límát o masáil ke i'tibár se taqsím kare, yá ah- 2
kám i Baibal ke i'tibár se, yá wáqi'át i táríḳhí ke ḳhi- 3
yál se, yá muḳhtalif logoṉ ke i'tibár se, yá aur muta- 4
farriqát ke i'tibár se. Jo muḳhtalif mauqa' aur rusúm 5
wg. ke báb meṉ hoṉ, wa'z kí taqsím kare, aur fáida is taqsím se yih hai, ki hamesha ek hí tarah kí manádí nahíṉ karne pátá, aur níz baṛá fáida taqsím o tartíb ká yih hai, ki jo wa'z taiyár ho játe haiṉ, wuh ba waqt zurúrat ba-ásání kám meṉ á sakte haiṉ. Magar ham is jagah sirf tín qism ká bayán kareṉge, jo tulabá ke wáste niháyat ásán aur kár-ámad haiṉ, magar yih yád rakho, ki wa'z ká hasr kuchh inhíṉ tín qismoṉ par nahíṉ hai, bahutere wa'z aise ho sakte haiṉ, jo in tínoṉ se ḳhárij hoṉ, jinheṉ 'madd i mutafarriqát meṉ samajhná cháhiye, aur aise bhí ho sakte haiṉ, jin meṉ tínoṉ qism ke ausáf maujúd hoṉ. Wa'z kí taqsím tín aqsám par muwáfiq taríq bahs ke is jagah iḳhtiyár kí játí hai, aur wuh is tarah ho saktí haiṉ.

Tín qism ke wa'z ká bayán.

Auwal, wa'z i tafsírí, jo kisí maqám kí tafsír kartá ho.

Doyam, wa'z i dalílí, jo bataur dalíl ke pesh kiyá jáwe.

Soyam, wa'z nasíhatí jo mutazammin pand o nasíhat ke ho. Jis qism ká bayán munásib ma'lúm ho, wuh muqarrar karná cháhiye, aur muqarrar karte waqt tín umúr par liház karná cháhiye.

1. Yih ki bayán kis qism ká hai.
2. Sunnewále kis tarah ke log haiṉ.

3. G̣araz is wa'z kí kyá hai. Na kull mazámín ek taur se bayán ho sakte haiṉ, na sab sunnewále ek se hote haiṉ. Ab tartíbwár tínoṉ qism ke wa'z ká bayán kareṉge.

Auwal, wa'z tafsírí.

Wa'z tafsírí.

Wa'z matálib kí tafásír kartá ho. Is qism ká wa'z Kutub i Muqaddasa kí kisí áyat ke maḳhsús ma'ne batáne aur daqíq o mushkil áyát ke matálib kí tashríh o tauzíh ke liye húá kartá hai. Wá'iz ko yih ihtiyát zurúr cháhiye, ki sahíh ma'ne batáwe, mahz apne dil se báteṉ na taráshe, aur daqíq o mushkil ma'ne aisí jagah na nikále, jaháṉ ki fil-haqíqat un ká kuchh wajúd na ho. Mumkin hai, ki sídhe sáde ma'ne 'ilmiyat ke izhár se aur waqt paidá karne se bigaṛ jáweṉ. Mushkil maqámát ká matlab kholne ko misáleṉ láná bahut achchhá hotá hai. Masíh kí tamsíloṉ par wa'z bil-'umúm isí qism ká hotá hai. Ek misál aise wa'z kí, jo tafsír kartá ho, bataur namúne ke is jagah likhí játí hai, "Aur maiṉ jo húṉ, agar zamín se úpar uṭháyá jáúṉ, to sab ko apne pás khíṉchúṉgá," (Yúhanná 11 : 32.)

Mazmún : Masíh ká logoṉ ko apní taraf khíṉchná.

Ek misál.

Is wa'z meṉ yih bayán hai, ki Masíh kis tarah logoṉ ko apní taraf khíṉchtá hai.

1. Apní ulúhiyat se.
2. Insániyat se.
3. Pákízagí se.
4. Apní 'ajíb muhabbat se.
5. Apní taklíf o maut se.

Bahuterí 'umda áyát aur níz ba'z pechída áyát aisí haiṉ, jin par bahut achchhí tarah aisá wa'z ho saktá hai, jo un ke matálib kí tafsír kartá ho. Mukáshafát 2 : 17 meṉ is qism kí áyat hai, "Jis ká kán hai, sune, ki Rúh kalísiyáoṉ ko kyá kahtí hai : Jo gálib hotá hai, maiṉ use poshída mann kháne dúṉgá, aur maiṉ use ek sufed patthar dúṉgá, aur us patthar par ek nayá nám likhá húá, jise us ke pánewále ke siwáe koí nahíṉ jántá.

Is jagah sufed patthar ke ma'ne kí tafsír aur Masíh ke sachche shágird ko us ke dene se jo murád hai, us ko batáná cháhiye.

Doyam, wa'z dalílí.

Wa'z dalílí.

Wa'z jo bataur daláil ke bayán kiyá jáwe. Is se yih matlab nahíṉ hai, ki har wa'z jis meṉ koí dalíl ho, is taqsím meṉ dáḳhil hai, kyúṉki har qism ke wa'z meṉ dalíl ho saktí hai, jis ko ham wa'z mutazammin daláil kahte haiṉ ; wuh us wa'z se murád hai, jo bil-ḳhusús ba-súrat dalíl bayán kiyá jáwe, yá da'wá ba-súrat daláil maujúd ho. Ba'z áyatoṉ kí ta'lím aisí hai, ki us ko dalíloṉ se sábit karná paṛtá hai, ba'z wa'z meṉ yá to haqq sábit karne ke wáste yá kisí galatí kí tardíd ke wáste dalíleṉ lání cháhiyeṉ. Aise wa'z ko dalílí wa'z kaheṉge. Yaháṉ par do báteṉ qábil lihāz haiṉ :

Auwal, Apná da'wá aur bayán ḳhúb sáf karná cháhiye.

Doyam, Náqis dalíleṉ nahíṉ lání cháhiyeṉ.

Ek misál.

Wa'z dalílí kí pahlí misál ; Zabúr 14 : 1 meṉ likhá hai, ki "Ahmaq apne dil meṉ kahtá hai, Ḳhudá, nahíṉ." Is meṉ yih mazmún hai, ki Nástik mat, ya'ne, daharyápan nádání hai. Us ko sábit karne ke liye tín dalíleṉ pesh karte haiṉ.

Auwal, Nástikwáloṉ ke da'we ke ba-mújib ḳhilqat to hai, lekin koí Ḳháliq nahíṉ. Kárígarí hai, lekin koí kárígar nahíṉ ; pas yihí himáqat hai.

Doyum, yih mazhab yih insán ke tamíz ke ḳhiláf hai.

Soyum, jáhil aur bure log kahte haiṉ, ki koí Ḳhudá nahíṉ.

Wa'z dalílí kí dúsrí misál ; Lúqá 16 : 27-31. Mazmún yih hai, ki Ḳhudá ke hukm ko mánná cháhiye.

Auwal, dunyá meṉ ek Ilhámí kitáb Ḳhudá kí taraf se insán kí hidáyat ke liye maujúd hai.

Doyam, wuh kitáb insán ke liye káfí hai.

Soyam, agar wuh us kitáb ko radd kare, to yih na samjhe, ki aur koí hidáyat mujhe milegí.

Chahárum, is kitáb ko radd karne se ánewálí dunyá men̲ insán mujrim ṭhahregá. Wa'z dalílí ke liye chand qá'ide hain̲:

1. Dalílen̲ 'aláhida 'aláhida hon̲, milí húí aur ghaṭ baṛh na hon̲.

2. Kamzor dalílen̲ pahle, aur mazbút píchhe lání cháhiyen̲. Is ká zikr safha 18 men̲ ho chuká.

3. Dalílen̲ muḳhtasir honí cháhiyen̲. Sirf ek wa'z men̲ bahut sí túl tawíl dalílen̲ lání munásib nahín̲ hai. Aur agar túl hon̲, to do yá ziyáda wa'zon̲ men̲ bayán karná cháhiye.

Soyam, pand o nasíhat ká wa'z; jo mutazammin nasíhat ko ho, is se yih samajhná zurúr nahín̲ hai, ki sirf isí qism ke wa'z men̲ nasíhaten̲ húá kartí hain̲.

Har wa'z men̲ kuchh na kuchh nasíhat zurúr aur mufíd hai, lekin is wa'z men̲ ḳhásskar nasíhat hí hotí hai.

Is qism ká wa'z bahut hí kár-ámad hai, kyún̲ki ádmíon̲ ko mutába'at haqq kí ragbat diláne ko aksar soz-dil se nasíhaton̲ kí zurúrat paṛtí hai. Ádmí jitná jánte hain̲, utná karte nahín̲; isí sabab se nasíhat kí mutába'at kí ragbat diláná baṛá mushkil kám hai.

Misálen̲ us qism ke wa'z kí, jo nasíhat ko mutazammin hon̲, A'amál 17 : 30 men̲ hain̲, ki "G̣araz ki Ḳhudá, jahálat ke waqton̲ se tarah deke ab sab ádmíon̲ ko har jagah hukm detá hai, ki tauba karen̲." Is áyat men̲ tauba ká mazmún hai.

Auwal, yih ki jo jamá'at sunne ko maujúd hai, wuh is hukm men̲ shámil hai.

Doyum, naját ke wáste tauba kí zurúrat hai.

Soyum, abhí tauba karen̲.

Chand sáf aur sádí hidáyaten̲ aise wa'z kí yahán̲ likhí játí hain̲.

Nasíhat ke báb men̲ chand hidáyát.

(1.) Narmí o muhabbat se kalám karo, táki sunnewálon̲ ko nágawár na ho. Sakht-kalámí o durushtí nasíhat ko bigáṛ detí hai. Jab tak sunnewále shauq se mutawajjih na hon̲, kuchh asar nahín̲ hotá.

(2.) Jo bát dil se nikaltí hai, wuh hí dil par asar kartí hai. Jab soz-dil se koí bát kahoge, sunnewálon̲ ká dil us par ḳhúb mutawajjih hogá, banáwaṭ aur takalluf kí nasíhat kyá asar karegí?

(3.) Asnáe wa'z men̲ jamá'at ke kisí ádmí ká nám lekar kuchh kahná kabhí 'umda asar paidá kartá hai; námon̲ ke lene men̲ baṛí ihtiyát cháhiye, kyún̲ki ihtimál hai, ki be-zurúrat taklíf dená nágawár ḳhátir ho.

SATWAN BAB.

WA’Z SUNANE KE TARIQE.

Wa’z suná-ne ke tín ta-ríqe hain̲.

YIH bahs bhí bahut zurúr hai, ki jab wa’z taiyár ho jáwe, to ’umda taríq us ke sunáne ká kyá hai? Kyún̲ki mumkin hai, ki wa’z achchhá ho, magar sunáne ká taur aisá ho, ki ma’qúl asar paidá na kare. Wa’z sunáne ke tín taríqe hain̲, ya’ne paṛhkar sunáná, hifz karke sunáná, zabání sunáná, ya’ne bagair likhe, yá bidún iḳhtisár ke sáth likhe. Tínon̲ taríqon̲ ke iḳhtiyár karnewále maujúd hain̲. Koí ek taríqe ko, koí dúsre ko iḳhtiyár kartá hai; chunánchi ham ba-tartíb un kí bahs karen̲ge, aur har ek ke ’aib o ḳhúbíán̲ batá den̲ge.

Paṛhkar sunáná.

Paṛhkar sunáná.

Is men̲ shakk nahín̲, ki Masíh ne aur us ke rasúlon̲ ne wa’z paṛhkar kabhí nahín̲ sunáyá. Aisá ma’lúm hotá hai, ki shurú’ sadíon̲ men̲ kalísiyá ke darmiyán aisá riwáj na thá. Jis zamáne men̲ kalísiyá baṛe raunaq o zor par thí, us zamáne men̲ bhí kalísiyá ke muslihon̲ aur mujidon̲ ne, jaise Luthur aur Wesley sáhibán guzre hain̲, kabhí yih taríq iḳhtiyár nahín̲ kiyá. Phir bhí jo log is taríq ko bihtar jánte hain̲, un ke nazdík us men̲ chand ḳhúbíán̲ hain̲, jin ká zikr is mazmún par kiyá játá hai.

1. Ḳhúbíán̲ is taríq men̲ yih hain̲:

Ḳhúbí.

(1.) Ḳhúb taiyárí karní paṛtí hai; tahrír men̲ ḳhwáh na-ḳhwáh ziyáda fikr kí, aur kuchh na kuchh jama’ karne kí zurúrat paṛtí hai. Sustí o káhilí ká mauqa’ kam miltá hai.

(2.) Is men̲ ’umda ’ibárat banáne ká bhí mauqa’ miltá hai. Kyún̲ki likhnewále ko yih gunjáish hai, ki ’ibárat ko fasíh aur puḳhta kare. Ek jumla sahíh likhe aur use yahán̲ tak durust kare, ki ḳhúb shushta aur balíg ho jáwe. Phir haqíqat hál ko baṛí ihtiyát se likhe. Yih sab mauqe’ tahrír men̲ ziyáda hain̲.

(3.) Tahrírí wa’z men̲ koí andesha ḳhámoshí ká nahín̲ rahtá hai. Zabání wa’z men̲ nae wá’iz ko ’alalḳhusús yih andesha hai, ki bahut bayán na karen̲ge, lekin paṛhkar sunáne men̲ yih bát nahín̲ hai.

2. ’Aib is taríq men̲ yih hain̲:

’Aib.

(1.) Masíh ke aur us ke rasúlon̲ ke aur buzurgon̲ ke dastúr ke ḳhiláf hai. Is báre men̲ ham qabl azín̲ likh chuke hain̲. Hamáre qayás men̲ nahín̲ átá, ki Masíh aur us ke rasúl idhar udhar jákar naját kí ḳhush-ḳhabarí logon̲ ke sámhne paṛh paṛh kar sunáte the.

(2.) Is men̲ ázádagí nahín̲. Ya’ne naí báten̲ sunáne yá aur harakát o sakanát mufíd i wa’z ká mauqa’ nahín̲ miltá hai.

(3.) Is men̲ bhí sustí ká daḳhl ho saktá hai. Masalan koí wa’iz hai, ki us ne pachás sáṭh wa’z baná rakhe, jahán̲ gayá, un hí men̲ se paṛhkar suná diyá, to yih bhí sustí hai. Ham dekhte hain̲, ki chand muddat ke ba’d jab chand wa’z taiyár ho chukte hain̲, aur wá’iz kí tabdílí ho játí hai, to phir wuh wa’z banáne ke kám men̲ bahut sust ho játá hai, kyún̲ki puráne wa’z maujúd hain̲.

Hifz karke sunáná.

Hifz karke sunáná.

Murád is se yih hai, ki wa’z ko auwal likhkar barzabán yád karná, aur phir use jamá’at ke sámhne báhar paṛhná. Jo ḳhúbíán̲ wa’z ko paṛhkar sunáne men̲ log batáte hain̲, wuhí is se bhí mansúb ho saktí hain̲: ya’ne

1. Is ke wáste púrí taiyárí cháhiye.
2. Is men̲ koí mauqa’ sustí ká nahín̲ hai, kyún̲ki likhná aur phir use hifz karná baṛí mihnat ká kám hai.
3. Wa’z kí ’ibárat is taríq se ziyáda durust aur puḳhta ho saktí hai; aur níz is taríq men̲ harakát o sakanát kí ázádí kí baṛí gunjáish hai.

Is taríq men̲ chand bhárí 'aib bhí hain̲ :

Is ká 'aib.

(1) Saḳht mihnat hotí hai ; aur bahut waqt sarf karná paṛtá hai.

Aise qawí háfize ke log bahut thoṛe hain̲ ; ki kull mazmún ko barzabán ḳhúb rawání se jhaṭ paṭ suná den̲. Jahán̲ kahín̲ kisí hafte men̲ do tín wa'z sunáne hon̲, to ḳhiyál kíjiye, ki kitní mihnat hogí.

(2.) Andesha hai, ki wa'z bhúl jáwe aur phir yún̲ hí khaṛá rah jáe, kyún̲ki kabhí aisá hotá hai, ki jis bát ko ádmí yád samajhtá hai, wuh waqt par us ke zihn se utar játí hai.

(3.) Hifz kí húí bát par takiya karne se wá'iz ázád nahín̲ rahtá, ham taslím kar chuke hain̲, ki is taríq se banisbat paṛhkar sunáne ke harakát o sakanát men̲ ázádí ḳhúb hotí hai. Phir bhí itná 'aib hai, ki naí bát nahín̲ milá sakte hain̲. Yád par sunánewálá agar aisí koshish kare, to kuchh 'ajab nahín̲, ki jo kuchh yád hai, wuh bhí bhúl jáwe. Pas wá'iz usí ká, jo kuchh use yád hotá hai, páband ho játá hai, aur aise mauqa' se yih nafa' nahín̲ uṭhá saktá, ki Rúh i Quds kí madad páwe.

Zabání sunáná.

Zabání bayán karná.

Jo kuchh ham, qabl azín̲ likh chuke hain̲, us se yih páyá játá hai, ki ham is taríq ko tarjíh dete hain̲ ; magar ham is ko nahín̲ chhipáte hain̲, ki yih taríq bhí 'aib se ḳhálí nahín̲ hai. Masalan mu'tariz kahte hain̲, ki

Is ká 'aib o ḳhúbí.

1. Is se ek bát bár bár kahne aur fuzúl bakne kí 'ádat ho játí hai, aur gumán karte hain̲, ki is taríq se wá'iz men̲ be-ṭhikáne bát karne kí 'ádat ho játí hai.
2. Yih i'tiráẓ bhí kiyá játá hai, ki is taríq se nae wa'z kí taraf se sustí baṛh játí hai, kyún̲ki wá'iz men̲ bát bát par bakne kí 'ádat ho játí hai. Is wáste nayá aur táza wa'z, jo 'umda ḳhiyálát se málámál ho, nahín̲ banátá. Ham taslím karte hain̲, ki yih donon̲ 'aib is qism ke wa'z se paidá hon̲, táham ba-wajh zail yih taríqa niháyat 'umda ma'lúm hotá hai.

(1.) Yih taba'í taríq bolne ká hai, aur sunnewálá isí tarah sunná cháhtá hai. Agar ham kisí dost pás jákar kisí mu'ámala kí ḳhabar dená cháhen̲, to yih nahín̲ karte, ki pahle likh len̲ aur phir us ko paṛhkar sunáwen̲. Qudratí taríq us ke adá karne ká yih hí hai, ki jo kuchh cháhte hain̲, bagair tahrír ke zabání bayán karen̲. Aisí hí naját kí ḳhush-ḳhabarí hai. Is wáste qudratí taríqa yihí hai, ki jo kuchh nasíhat yá guftogú manzúr ho, use zabání bayán karo. Ya'ne insán ká 'ámm dastúr aur taba'í taríq sunáne ká yihí hai, jaisá ki Núh aur Músá aur ambiyá aur Masíh aur rasúl aur buzurg kiyá karte the.

(2.) Is taríq se sunnewálon̲ ká dhyán ḳhúb lagtá hai. Is ká sabab záhir hai, ki goyáí men̲ zinda-dilí ziyáda hotí hai, isí wáste dhiyán lagtá hai ; is se bahut kuchh bát chít kí sí kaifiyat ma'lúm hotí hai, aur sunnewále samajhte hain̲, ki ham hí se ḳhitáb kiyá játá hai, is wáste ḳhwáh ma ḳhwáh un ká dil o dhiyán lagtá hai.

(3.) Harakát o sakanát aur ḳhiyálát men̲ ázádí hotí hai. Yih samajhná kuchh dushwár nahín̲ hai, ki jaise 'ámm guftogú men̲ harakát o sakanát kí ḳhúb gunjáish hai, aisí hí is men̲ bhí hai. Is men̲ ba-ḳhúbí naí báton̲ ke bayán kí gunjáish rahtí hai. 'Aláwa is ke wá'iz muwáfiq mauqa' o majlis ke ba-ḳhúbí bayán kar saktá hai.

Kabhí aisá bhí hotá, ki jab wá'iz jamá'at ke sámhne átá hai, to ummed ke ḳhiláf pátá hai ; is taríq se munásib mahal ke apne taríq ko badal saktá.

(4.) Aise mauqa' par naí aur táza súrat men̲ wa'z kahne kí gunjáish hotí hai. Tahrírí wa'zon̲ men̲, jo paṛhkar sunáe játe hain̲, yih bát nahín̲ hotí. Jitní daf'a wá'iz ek áyat ko lauṭegá utní hí daf'a koí na koí naí bát us par bayán karegá, kyún̲ki pahlí ko bhúl jáwegá.

5 Is men̲ wa'z ke liye táza ḳhiyálát paidá hote rahte hain̲. Kyún̲ki jab kisí áyat par phir wa'z kahná ho, to puráne wa'z kí báten̲ yád se utar jáwen̲gí, aur naí bayán karní paṛen̲gí. Phir Rúh Quds bhí aise wá'iz

kí madad kartá hai. Jab kabhí wa’z ke waqt koí nayá ḳhiyál bolnewále ke dil men̲ paidá ho, to usí waqt ba-ásání bayán kar saktá hai.

Ab sádí hidáyaten̲ zabání wa’z ke wáste baṛhání aur báqí hain̲.

Zabání manádí ke liye hidáyaten̲.

Zabání manádí ke liye chand hidáyaten̲.

.1 Púrí taiyárí karo. Zabání wa’z par i’tiráz hotá hai, ki us se sustí baṛhtí hai. Wá’iz ko is báre men̲ ihtiyát aur ’idhar udhar kí fuzúl guftogú kí ’ádat se ihtiráz cháhiye. Bázár aur gán̲w kí manádí ke wáste taiyárí karní aur idhar udhar kí be-fáida báton̲ kí ’ádat se bachná cháhiye.

2. Wa’z ke mazmún par ḳhúb dil lagáná cháhiye. Yih bát baṛí fikr o du’á ke sáth sochne se hásil ho saktí hai. Jo kuchh dil men̲ hotá hai, wuhí zabán par átá hai. Chunánchi Maṭí 12 : 34 men̲ áyá hai, ki “Jo dil men̲ bhará hai, so hí mun̲h par átá hai.” Is wáste agar wá’iz ne ḳhúb dil se mazmún ko sochá hai, to waise hí zor se bayán bhí kar sakegá.

3. Ḳhúb achchhá sáf ḳhulása wa’z ká banákar ḳhiyál ki is tartíb se, ki taqsímon̲ men̲ ’iláqa payá jáwe, rakho, aur hifz yád karo. Is tarah par kull mazmún ká ḳhulása zihn-nishín ho jáwegá, aur agar puḳhtagí se munzabit kar liyá hai, to bích men̲ rukná nahín̲ paṛegá. Phir wá’iz ke sámhne ḳhiyál dauṛáne ke liye sídhá sáda rásta hogá ; is wáste ki jo kuchh wuh kahne ko hogá, us par bharosá aur itmínán rakhegá. Ḳhulása ḳhúb sáf honá cháhiye táki ba-ásání zihn-nishín ho jáwe, aur chún̲ki us tartíb par hogá ki taqsímon̲ men̲ ’iláqa páyá jáwe, to yád bhí jald ho jáwegá. Andáz se ma’lúm hogá ki is bát ke ba’d fulání bát ání cháhiye. Wa’z kí taiyárí par jo kuchh zikr húá hai use yád karo. Aisí hidáyat par ’amal karne se wá’iz ke kalám men̲ baṛá zor aur asar paidá ho jáwegá.

ATHWAN BAB.

TARZ I ’IBARAT KE BAYAN MEN.

’Umda ’ibárat ke fawáid.

TARZ i ’ibárat se murád yih hai ki muháwarát shusta aur dil-chasp hon̲, kyún̲ki ’ibárat kí ’umdagí baṛá kám kartí hai. Rome ke ek mashhúr fasíh Kikro (Cicero) sáhib ká qaul hai, ki “Yih jánná zurúr hai, ki kyá kahná hai, aur kis tartíb se kahná hai. Lekin yih jánná ki kis ’ibárat men̲ kahtá hai us se bhí ziyáda zurúr hai.” Agar ’ibárat ḳharáb ho to ’umda ḳhiyálát bhí barbád ho játe hain̲, aur sunnewálon̲ par achchhá asar nahín̲ hotá, aur jo ’ibárat dil-chasp ho to dil lagtá hai; aur sunnewále ḳhwáh ma ḳhwáh us par mutawajjih hote hain̲. Is wáste ’ibárat kí árástagí zurúr hai. Táham ba-qaul Dr. Kidder sáhib manádí men̲ tarz ’ibárat ko wasíla samajhná cháhiye na maqsúd ko. Jo koí ’umda ’ibárat ke izhár karne ko wa’z kahtá hai, us se sachái ká izhár chandán̲ maqsúd nahín̲ hotá, aur jo sáma’ín̲ ke ḳhush karne aur fasáhat ká shauq baṛháne ko wa’z kahtá hai, use qáil ma’qúl karná aur dilon̲ ko ragbat diláná itná manzúr nahín̲ hotá. Aisá shaḳhs asl hí se manádí ke kám ko nahín̲ samajhtá, yá galat-fahmí se aisí chíz ko, jo nekí karne ká zarí’a qarár dí gaí hai, apní ta’ríf ke wáste muqarrar kartá hai. Aisá shaḳhs dar-haqíqat Ḳhudáwand Yisú’ Masíh kí manádí nahín̲ kartá hai, balki apní manádí kartá hai, ya’ne apne ’ilm o hunar ko záhir kartá hai. Ba-ín̲ hama jo koí Masíh-i-maslúb kí manádí karná cháhtá hai, use iḳhtiyár hai, ki har aisí chíz ko, jis se sachái ko raunaq ho aur dín men̲ achchhí ho, munásib ’ibárat se adá kare. Púlus rasúl ne Gal. 1 : 10 men̲ farmáyá hai, ki “Kyá main̲ ab ádmíon̲ ko manátá hún̲, yá Ḳhudá ko ? kyá main̲ ádmíon̲ ko ḳhush kiyá cháhtá hún̲ ? Agar main̲ ab tak ádmíon̲ ko ḳhush kartá, to Masíh ká banda na hotá." Is báb men̲ do amr par bahs karen̲ge.

1. 'Ibárat kí árástagí ke wáste wa'z men̲ kyá ausáf honá cháhiyen̲.

2. 'Ibárat kí árástagí kyún̲kar hásil ho saktí hai.

1. 'Ibárat kí árástagí ke wáste wa'z men̲ kyá kyá ausáf honá cháhiyen̲. Jánná cháhiye ki 'ibárat kí árástagí men̲ zail ke ausáf honá cháhiyen̲.

Chand umúr kí zurúrat 'ibárat men̲.

(1.) Alfáz mánús hon̲.
(2) Wazáhat ho.
(3.) Zor ho.
(4.) Rangíní ho.
(5.) Dar súrat wa'z ke Kutub Muqaddasa ká sá andáz ho.
(6.) Niháyat dil-sozí se sunnewálon̲ kí taraf ḳhitáb ho.

Alfáz ma'nús hon̲.

(1.) Alfáz mánús. Is báb men̲ ek láiq shaḳhs ká qaul hai ki árástagí aise alfáz o 'ibárat par mauqúf hai, jo us zabán ke muháwara men̲ hon̲, jin men̲ ham guftogú karte hain̲, na aise alfáz o fiqron̲ se árástagí hotí hai jo gair-zabán se liye hain̲, yá ḳhiláf qawá'id sarf o nahw hain̲, yá matrúk-ul-isti'mál yá sáḳhta hain̲, yá jinhen̲ kisí mu'tabar zabán-dán̲ ne isti'mál nahín̲ kiyá hai. Árástagí tín tarah se játí rahtí hai. Pahle, gair-zabán ke alfáz ká isti'mál aise 'aib ko munshíon̲ kí istiláh men̲ alfáz wahshí ká isti'mál kahte hain̲. Dúsre, tarkíb alfáz ke ḳhiláf muháwara insání ho, aise suqm ko tarkíb ḳhiláf muháwara kahte hain̲. Tísre, alfáz o fiqron̲ ko murauwaj ma'ne men̲ isti'mál na karná, aise 'aib ko gair muta'árif ma'ne lená kahte hain̲. Is ta'ríf ke mutábiq aise muháwarát ká isti'mál, jis men̲ Hindí, 'Arabí, Fársí, Angrezí wg., kaí zabánen̲ hon̲, gair-jáiz hai. Ek daf'a main̲ ne kisí wá'iz ko yih kahte suná, ki ai Qádir i Mutlaq Parmeshwar. Aisí 'ibárat niháyat gair-mánus hai. Yá mahz Hindí, yá mahz 'Arabí lání cháhiye thí. Ya'ne jis zabán men̲ us waqt wa'z kahná manzúr thá usí zabán ke alfáz bolná cháhiye the. Kaí zabánon̲ ká

maḳhlút karná durust nahín̲. Lekin yih yád rakhná cháhiye ki Urdú bhí aur zabánon̲ kí tarah maḳhlút zabán hai, aur hál men̲ kaí zabánon̲ Sanskirt aur 'Arabí aur Fársí aur Turkí aur Angrezí wg. se milkar baní hai. Pas un zabánon̲ ke jo alfáz Urdú men̲ ḳhúb riwáj pá gae hain̲ aur qábil munshíon̲ aur zabándánon̲ ne unhen̲ isti'mál kiyá hai, unhen̲ albatta bolná cháhiye. Agar ádmí ko ẓará shauq ho aur samajh rakhtá ho to ma'lúm kar saktá hai, ki kaun se alfáz aur fiqre bolná cháhiyen̲. Ba'z jagah koí ḳháss zurúrat ho to gair-zabán ká lafz yá fiqra láná bejá nahín̲ hotá. Lekin aise mauqa' par baṛí ihtiyát cháhiye; warna 'ibárat men̲ suqm aur 'aib paidá ho jáwegá.

'Ibárat wázih ho.

(2.) Wazáhat. Wazáhat se murád aise tarz ká iḳhtiyár karná hai, ki ma'ne baḳhúbí samajh men̲ áwen̲. Yih 'umda tadbír hai, ki apne dil men̲ suwál kare, ki agar main̲ in sunnewálon̲ kí tarah hotá, to yih 'ibárat samajhtá yá nahín̲? Agar ta'lím-yáfta thoṛe hon̲, aur gair ta'lím-yáfta bahut hon̲, to wá'iz ko cháhiye ki kasrat par ḳhiyál karke, un hí kí samajh ke muwáfiq kalám kare. Lekin aise mauqa' par wá'iz kí tabí'at ká mailán yihí hotá hai, ki 'ilmiyatwálon̲ ke muwáfiq kalám kare, aur jáhilon̲ se taṛah de. Wainut sahib is báre men̲ likhte hain̲, ki jab sáma'ín 'awámm un nás hote hain̲, to andesha hotá hai, ki hamárí báten̲ un kí samajh men̲ na áwen̲. Jab salís aur wázih 'ibárat ho to hamárá matlab zurúr adá hogá, jo kuchh ham is ḳhiyál se kahte hain̲, ki 'awámm un nás baḳhúbí samjhen̲, ya'ne aksar log jo zará samajh rakhte hain̲, ḳhúb samajh len̲, to wuh bayán 'ilm-wálon̲ kí nisbat bhí bekár nahín̲ játá. Ya'ne jis bayán ko jáhil samajh sakte hain̲, 'ilm-wále bataríq auwalí samjhen̲ge Wázih 'ibárat ke wáste aise muháwarát aur alfáz ká isti'mál karná cháhiye jo samajh sakte hon̲. Alfáz ko murauwaj ma'ne men̲ lená cháhiye, na lambe chauṛe alfáz ká bolná, aur baṛh baṛh ke báten̲ márná, 'alal ḳhusús wa'z men̲ niháyat ná-munásib hai.

Zordár ho.

(3.) Zor. Is se murád yih hai, ki nashist barḳhást alfáz kí aise taur par ho, ki paṛhnewáloṉ aur sunnewáloṉ ke dil par ḳhúb asar pahuṉche. Is bát ká batáná ásán nahíṉ, ki ’ibárat ká zor kin kin bátoṉ par mauqúf hai. Apná apná tarz hai, har munshí aur muháwara-dáṉ apne apne ḍhang par likhtá aur boltá hai. Chand báteṉ zordár ’ibárat kí yaháṉ bayán kí játí haiṉ.

Is kí chand misáleṉ.

1.) Fuzúl alfáz aur bekár fiqroṉ se parhez karo, jis lafz ko jumla ke ma’ne meṉ daḳhl na ho us se ’ibárat ká zor kam ho játá hai. Masalan, ek jamá’at meṉ aisá sunne meṉ áyá, “Mujhe is bát ke dekhne se goyá ki baṛí ḳhushí húí, ki goyá ki yih nabíoṉ ká madrasa taraqqí kartá ma’lúm hotá hai, ki goyá ki tum sab log yaháṉ par is liye jama’ aur ikaṭṭhe aur faráham húe ho ki Ḳhudá ke Kalám ko aur us kí bátoṉ ko goyá ki ḳhúb achchhí tarah se síkho.” Ya’ne, bolnewále ek bát ko be-zurúrat bár bár dohráte haiṉ.

2.) Túl tawíl aur pechída jumloṉ se ihtiráz karo. Sáf aur muḳhtasir aur wázih jumle jin se filfaur ma’ne ma’lúm hote hoṉ, niháyat pur-tásír hote haiṉ. Kalám wázih wuhí hai ki zabán se sádir hote hí sunnewálá us ke ma’ne samajh le, kuchh gaur o fikr na karná paṛe.

3.) Tamsílí ’ibárat se haqíqí ziyáda zor rakhtí hai. Masalan, jitná zor is ’ibárat meṉ hai, ki Zaid sher hai, utná is meṉ nahíṉ, ki Zaid sher kí mánind hai; yá Zaid ká dil patthar hai, jitná is meṉ zor hai utná is meṉ nahíṉ ki Zaid ká dil patthar kí mánind saḳht hai. Dekhiye, háláṉ ki donoṉ súratoṉ meṉ bayán majází hai, lekin tarkíb alfáz kí basúrat haqíqat bihtar ma’lúm hotí hai.

Rangíní i ’ibárat.

(4.) Rangíní. Rangíní dil-chasp alfáz kí aisí nazm par munhasir hai, jo dil ko bháwe. Dil-ámez aur rangín ’ibárat ká asar sab par hotá hai. ’Ibárat kí aisí árástagí, jo sunnewále ke dil ko lubhátí ho, wa’z ke wáste ná-munásib nahíṉ hai. Injíl kí manádí ḳhushnumá

’ibárat meṉ sirf is garaz se, ki sunnewále ḳhush hokar ta’ríf kareṉ, albatta niháyat nafrat kí bát hai. Púlus Rasúl ne 1 Qurintíoṉ 2 báb 1, 4, 5, áyát meṉ farmáyá hai, ki “Ai bháío, jab maiṉ Ḳhudá kí gawáhí kí ḳhabar detá húá tumháre pás áyá, tab Kalám kí fasáhat aur hikmat ke sáth nahíṉ áyá. Aur merá kalám aur merí manádí insání hikmat kí lubhánewálí bátoṉ se nahíṉ, balki rúh ke burhán o qudrat se thí: táki tumhárá ímán insán kí hikmat par nahíṉ, balki Ḳhudá kí qudrat par mauqúf ho.” Is jagah Rasúl yih batátá hai, ki fasáhat kí talásh sirf is matlab se na cháhiye, ki log ḳhush hokar ta’ríf kareṉ, baiṉ hama rasúl mausúf yih bhí likhtá hai, ki “Har koí ham meṉ se apne paṛosí ko us kí bhalái ke wáste ḳhush kare, táki us kí taraqqí ho” (Rúmíoṉ 15 : 2). Is se záhir hai, ki rasúl mausúf aisí árásta ’ibárat ko, jis se logoṉ ká fáida aur bhalái ho, isti’mál karná cháhtá thá. Pas rangín ’ibárat isí maqsad ke wáste cháhiye. Libáz rakho ki rangín i ’ibárat meṉ zail ke ausáf cháhiyeṉ.

1.) Rangíní ’ibárat kí kisí qadr is bát par mauqúf hai, ki wuh ’ibárat bolne meṉ achchhí ma’lúm ho. Ash’ár ká lutf bahut kuchh radíf aur qáfiya par mauqúf hai. Aise hí nasr meṉ bhí muqaffá ’ibárat achchhí ma’lúm hotí hai. Masalan, “Sazáwár parastish usí kí zát hai, jis kí ek lafz *kun* se yih sárí káinát hai, us ke daryá i kamál meṉ ásmán se hazároṉ hubáb us ke partau núr i ajlál se mihr o máh se lákhoṉ kawákib ziyá-yáb, us kí afzáish i rahmat ká kuchh bayán na ho, agarchi har múe tan ek zubán ho.”

2.) Aisá bhí hotá hai, ki ’ibárat rangín na hotí, magar ma’ne rangín hote haiṉ, masalan

> “Merá síná hai mashriq áftáb i dág i hijráṉ ká
> Tulú’ i subh mahshar chák hai mere girebáṉ ká.”

’Ibárat ásán hai, lekin ma’ne rangín aur daqíq haiṉ. Pahle misr’a meṉ sína mushabba, aur mashriq mushabba-bih hai. Aur dúsre misr’a meṉ chák-girebáṉ mushabba, aur tulú' subh mahshar mushabba bih hai. Matlab yih hai, ki dág judáí ká súraj mere síne se nikaltá hai, goyá ki merá sína us ká púrab hai, aur qiyámat kí subh mere girebáṉ ká ek chák hai.—(Mirzá Násiḳh, Lakhnawí).

3.) Chand maḳhsús ri'áyateṉ aisí haiṉ, ki unheṉ bayán kí zebáish ke wáste isti'mál karte haiṉ. Masalan, muhásin yá mu'áib, isti'árat, ash'ár wg. Magar yih sab báteṉ jab tak hadd se mutajáwiz na hoṉ, kalám meṉ ḳhúbí paidá kartí haiṉ, warna phir 'aib ho játá hai. Chunánchi is kí tafsíl bahs o wazáhat meṉ ho chukí hai.

4.) Daf'a zail meṉ us chíz ká zikr hogá, jo rangíní aur árástagí i 'ibárat ká maḳhzan hai, jis par koí 'aib bhí nahíṉ lagá saktá hai, ya'ne

Baibal kí 'ibárat aur muháwarát ká isti'mál.

5.) Baibal kí 'ibárat aur muháwarát ká isti'mál. Chúṉki Kalám i Iláhí manádí kí jaṛ hai, is wáste Kutub i Muqaddasa kí 'ibárat ká isti'mál wa'z meṉ niháyat munásib hai. Baibal kí ḳháss báteṉ niháyat 'umda taur se, ḳhusúsan ba-muháwara i Baibal adá kí gaí haiṉ. 'Aláwa barín, is meṉ shakk nahíṉ, ki rangín 'ibárat kí bahut sí báteṉ Kutub i Muqaddasa meṉ maujúd haiṉ. Qata' nazar is se, ki wuh ek Ilhámí kitáb hai, us meṉ já bajá aisí 'ibárat bhí hai, ki láiq iḳhtiyár karne ke hai, aur ba'ze fiqre us ke niháyat dilchasp aur muassir haiṉ. Masalan, G̣azal ul G̣azalát 4: 15, 16; Yasa'iyáh 5: 1 wg. meṉ hai, ki Bágíchoṉ meṉ ek manba', aur áb i hayát ká ek chashma, aur Lubnán ká jharná. “Ai uttar kí hawá jág; aur dakhin kí hawá chal; mere bág par bah, ki us kí bás mahke. Merá mahbúb apne bágíche meṉ áwe, aur us ke lazíz mewe kháwe.” Ḳhiyál kíjiye, ki 19 Zabúr meṉ kaisá 'umda bayán hai, magar is jagah itní gunjáish nahíṉ, ki Kutub i Muqaddasa kí rangín aur muassir 'ibárat kí misáleṉ likhí jáweṉ. Baibal ke isti'árát aur misáleṉ aur fiqre baḳhúbí isti'mál karo; is meṉ kuchh harj nahíṉ. Ba'ze wá'izoṉ meṉ yih baṛá nuqs hai, ki bi Baibal kí 'ibárat ká isti'mál nahíṉ jánte. Maulví aur Panḍit apne mazhab kí kitáboṉ se aḳhz karná aur use mauqa' par bayán karná ḳhúb jánte haiṉ, lekin 'Ísái wá'izoṉ meṉ is bát kí kamí hai. Is ká 'iláj yih hai, ki Kutub Muqaddasa ke ba'ze kárámad aur dil-chasp fiqroṉ ko hifz kar lená cháhiye, táki wa'z ke waqt kám áweṉ.

Dil-soz 'ibárat.

6.) Dil-soz aur jigar-gudáz 'ibárat iḳhtiyár karná aur aise muháwarát meṉ bolná cháhiye ki sunnewále samjheṉ, ki ham hí se ḳhitáb kartá hai. Wa'z meṉ koí bát is se ziyáda be-mauqa' nahíṉ hai, ki 'ibárat be-asar aur pazhmurda ho. Wá'iz ká bhárí maqsad, jo 'áqibat kí bátoṉ se muta'alliq hai jis ká asar abad ul ábád tak rahegá, dil-soz aur josh dilánewálí 'ibárat meṉ ho. Siwáe is ke wa'z is taríq se kahná cháhiye, ki har sunnewálá yih samjhe, ki mujh hí se ḳhitáb hai. Ba'ze wá'izoṉ ke kalám meṉ yih ḳhubí hotí hai. Ek baṛe fasíh aur sargarm mannád ke tazkire meṉ áyá hai, ki jab wuh wa'z ḳhatm kar chuká, to ek sámi' us pás ákar kahne lagá, ki Áp mujh hí se ḳhitáb kyúṉ karte the báwajúde ki wá'iz ko us ká zará ḳhiyál na thá, balki kull jamá'at se ḳhitáb kartá thá. G̣araz ki 'umda 'ibárat kí ba'z báteṉ, ḳhusúsan wa'z kí nisbat bayán kar deṉ. Ab is báb kí dúsrí bát bayán karní aur báqí hai.

2. 'Ibárat kí árástagí kyúṉkar hásil ho saktí hai.

Apní zubán par síkho.

(1.) Apní zabán ko ḳhúb síkho. Tum apní zabán ke ausáf aur qadr o qímat us waqt jánoge, jab use síkhoge. Zabán kí aslíyat aur tarkíb o muháwarát sarf o nahw ke qá'ide aur alfáz ká sahíh isti'mál pahcháno. Is ke wáste zabán kí táríḳh jánne aur lugát dekhne aur ham-ma'ne alfáz síkhne aur sarf o nahw wg. paṛhne kí zurúrat paṛegí. Aisá karne se tumheṉ us zubán se, jis men kalám karná cháhte ho, 'umda waqfiyat ho jáegí. Wuh zabán tumhárí talwár hogí, jis ke jauhar o kám ko jánná tumhárá kám hogá.

’Umda ’ibárat kí kitáben̲ dekho.

(2.) ’Umda ’ibárat kí kitáben̲ paṛhá aur samjhá karo. Mumkin hai, ki burí ’ibárat kí kitáben̲ dekhne se paṛhnewále ke muháwarát bigaṛ jáwen̲, kyún̲ki ihtimál hai, ki ná-dánistagí se kuchh tarz us ’ibárat ká zabánzad ho jáwe, bahuterí kitáben̲ aisí dastyáb ho saktí hain̲, jin kí ’ibárat aur mazámín donon̲ ’umda hon̲. Kisí ’umda ’ibárat ko chunná kuchh burá nahín̲, lekin jab kisí aḳhaz kí húí ’ibárat ko bolo, to is taríqe se bolo, ki log ján len̲, ki yih tumhárá kalám nahín̲ hai.

Kuchh likhá karo.

(3.) Tarz i ’ibárat men̲ taraqqí karne ká ’umda taríqa tahrír hai, kyún̲ki tahrír men̲ ḳhúb samajh ke jumle banáne aur durust alfáz ke chunne kí gunjáish hai, agar jumla achchhá ma’lúm na ho, to likhnewále ko iḳhtiyár hai, ki jab tak ḳhúb durust na ho jáwe, banáwe bigáṛe. Is wáste kabhí kabhí wa’z ko tahrír kar lená bihtar hotá hai, cháhe paṛhkar na sunáyá jáwe.

Siwáe wa’z ke wá’iz ko muḳhtalif mazámín par kuchh likhná kár-ámad hai. Pas jo koí taríqon̲ mazkúra par ḳhúb puḳhtagí se kár-band hogá, us ko ’umda ’ibárat likhne men̲ achchhí mahárat ho jáegí.

NAWAN BAB.

TARZ I GOYAI.

Tarz goyáí ke muta’alliq tín umúr hain̲,

BAB mazkúrat ul sadar se is báb ká mazmún judá hai. Us báb men̲ tarz i ’ibárat kí bahs thí, is men̲ goyáí ke un umúr ká bayán karen̲ge, jo ’ibárat ke tarz se kuchh ta’alluq nahín̲ rakhte hain̲. Is báb men̲ tín umúr kí bahs hogí.

1 Áwáz. 2 Harakát o sakanát kí. 3 Us taríq kí, jo muta’alliq hai kalám karnewále ke mizáj o dil ke hál se. Yih mazmún baṛá bhárí hai. Agar bolne ká ḍhang achchhá na ho, to ’umda ḳhiyálát aur mazámín bigaṛ játe hain̲, is par baṛá liház cháhiye, tá ki ’umda wa’z be-kár na jáwe. Is amr ke liház se aur níz harakát o sakanát kí durustí se bayán men̲ qúwat á játí hai. Koí yih na samjhe, ki yih qudratí ausáf hain̲, is wáste chandán̲ liház kí zurúrat nahín̲ rakhte. Jáiz hai, ki áwáz aur harakát o sakanát ko ’umda maqsúd ke wáste durust kiyá jáwe, ba’z i’tibár se un ko kalám karnewále ke hathiyár kahná cháhiye. Is wáste hatt ul imkán ’umda taur se durust karná cháhiye. Ham ba-tartíb in umúr ká zikr karen̲ge, aur durustí kí tarkíb batáwen̲ge.

Áwáz.

1. Áwáz. Dar-asl yih wá’iz kí nafírí hai, jis se Injíl kí sadá nikaltí hai. Tín umúr ḳháss tawajjuh-talab hain̲.

Kisí qadr ho.

(1) Áwáz na bahut buland ho, na past ho. Is ke liye ’umda tadbír yih hai, ki auwal jamá’at par liház karo, ki baṛí hai yá chhoṭí. 2 Phir áwáz ko baṛháo, yahán̲ tak ki jo log dúr baiṭhe hain̲ un tak ba-ḳhúbí pahun̲ch jáwe. 3 Ba’z áwázen̲ aisí kamzor hain̲, ki unhen̲ ziyáda zor se nikálne kí zurúrat hai, aur ba’z buland aur saḳht áwázon̲ ko ghaṭáne kí zurúrat hotí hai. 4 Ba’zí áwázen̲ kamzor to nahín̲ hotí hain̲, magar

7.

bárík is qadr hotí hain̲, ki moṭá karne kí zurúrat paṛtí hai. Yih sach hai, ki sab áwázen̲ eksán̲ nahín̲ ho saktí hain̲, aur dar-haqíqat ham yih cháhte bhí nahín̲, ki sab ek hí sí howen̲, kyún̲ki ham-áwází bhí ek 'aib hai. Kalám karnewále ko yih bhí liház cháhiye, ki hamesha ek hí sí dhímí áwáz, jo na baṛhe, na ghaṭe, na rakhe. Ba'zon̲ kí áwáz men̲ yih 'aib hai. ki ek hí sí rahtí hai: baṛhtí ghaṭtí nahín̲. Jalsa i 'ámm men̲ kalám karte waqt wuhí lahja 'umda hai, jo bát chít ke wáste cháhiye, kyún̲ki us men̲ ghaṭáo baṛháo aur ḳhitáb ká tarz hotá hai. Aise lahja se sunnewále bhí mutawajjih rahte hain̲. Guftogú ke lahja men̲ bhí bulandí o pastí muwáfiq kasrat o qillat jamá'at ke cháhiye.

Taríq i talaffuz.

(2) Maḳhraj aur madd. In do báton̲ se murád taríq i talaffuz hai.

(a) Maḳháraj kí sihhat har hurúf kí sahíh áwáz aur alfáz ke ba-sihhat joṛne se muta'alliq hai. Har hurúf ke wáste ek maḳhraj hotá hai, masalan, sh s, q, k, g, g, z, j wg. Har hurúf ká maḳhraj judá hai, is wáste eksán̲ áwáz se na paṛhná cháhiye, phir har hurúf ko, jo kisí lafz men̲ ho, púrí áwáz se adá karná cháhiye. Ba'zon̲ kí 'ádat hai, ki bolte waqt ba'z hurúf ko girá dete hain̲, masalan játá hún̲ kí jagah ját hún̲ kahte hain̲. Ba'z daf'a log galatí se ek hurúf ko dúsre hurúf se badal ḍálte hain̲, jaise nálish kí jagah lánish, aur matlab kí jagah matbal bolte hain̲. Is wáste baṛí ihtiyát cháhiye, ki har hurúf ká maḳhraj sahíh rahe aur jagah na badle.

(b) Aksar alfáz men̲ ḳháss juz o parwáz ká baṛháo hotá hai, jise madd kahte hain̲, masalan kháú, uṛáú, giraftár, qazá. Yahán̲ auwal lafz men̲ juzw auwal par aur dúsre men̲ juzw sání par, aur tísre chauthe men̲ aḳhír par madd hai. Sahíh bolne ke wáste madd ká ḳhiyál bhí zurúr cháhiye.

2 Harakát o sakanát. Yih baṛí mufíd hai, kyún̲ki harakát o sakanát ko zebáish kalám men̲ baṛá daḳhl hai. Is bát ko ba-tafsíl batáná gair-mumkin hai,

ki kis mauqa' par kaisí harakat cháhiye, balki aise amr kí tafsíl bhí 'aib men̲ dáḳhil hai, kyún̲ki agar koí ba-hama jihat us par kár-band ho jáwe, to áḳhirkár naqqál ho jáwe. Sirf do sídhe sáde qá'ide batákar báqí ko logon̲ kí 'aql par chhoṛ den̲ge, ki kaun sí harakat kis jagah munásib hai.

Harakát ná-zebá se parhez.

(1.) Harakát o sakanát ná-zebá se muhtariz raho. Is se murád yih hai, ki un sab harakát se bacho, jo be-kár yá ná-munásib hon̲. Masalan, mez par yá mimbar par háth ṭek kar khaṛe honá, yá jhuk jáná, yá nák kuredná, yá kánon̲ men̲ ungalíán̲ ḍální, pusht par háth bán̲dh kar khaṛá honá, jhaṭ paṭ idhar udhar jáná, yá bár bár ek hí tarah háthon̲ se harakat karná, aisí harakát ná-zebá se wá'iz ko hamesha ihtiráz cháhiye.

Chand sídhe sáde qá'ide

(2.) Chand sídhe sáde qá'ide harakát o sakanát ke báb men̲ 'amal karne ke láiq hain̲. Árám o kushádagí se khaṛe hone kí 'ádat ḍálo. Munásib andáz se qadam jamákar khaṛe honá cháhiye. Háthon̲ kí harakat wasí' ho, tang o mahdúd na ho. Jab háth baṛháo, to itná baṛháo ki bad-zeb na ho. In báton̲ par liház karne se 'ádat durust ho jáwegí.

Wá'iz ká mizáj.

(3.) Taríq izhár wá'iz ke mizáj o tabí'at ká. Wá'iz ke mizáj ko wa'z men̲ baṛá daḳhl hotá hai. Mumkin hai, ki bát chít ká tarz aisá ho, ki wa'z ká asar bilkull játá rahe, aur agar ádmí tabí'atdár ho, to mumkin hai, ki wa'z men̲ kuchh kotáhí bhí ho, to is tarah se bayán kare, ki sáma'ín par 'umda asar paidá ho. Ab ham ko yih jánná cháhiye, ki.

1.) Kis bát se parhez karná cháhiye.
2.) Kaun sí bát 'amal men̲ lání cháhiye.

Sheḳhí n ho.

1.) Aise mizáj ko tark karo, jis se sheḳhí o gurúr páyá játá ho. Wa'z men̲ sheḳhí aur gurúr se badtar koí waza' nahín̲. Yih baṛe afsos kí bát hai, ki ba'z daf'a wá'iz aisí a'lá dimágí se kalám kartá hai, goyá us se baṛhkar jahán men̲ koí 'aqlmand nahín̲, aur sárí jamá'at us ke sámhne ahmaq hai. Aise mizáj se sunnewálon̲ kí tabí'at bilkull haṭ játí hai. Phir agar jamá'at ke sámhne un ke gunáhon̲ ká izhár kiyá jáwe, to is tarah na cháhiye, ki goyá ham, ya'ne wá'iz baṛe parhezgár hain̲, aur gunahgáron̲ ke guroh se bilkull judá hain̲. Balki 'ájizí se bayán karo, ki inhín̲ ádmíon̲ men̲ se main̲ bhí ek hún̲. Wa'z kahte waqt aisá kám mat karo, jis se halká-pan páyá jáwe. Yih sach hai, ki ba'z mauqa' par thoṛí han̲sí, jise mazáq kahte hain̲, kuchh bejá nahín̲ hotí. Íliyáh nabí ne un buton̲ par ṭhaṭṭhá kiyá thá jo baní Isráel ne bargashtagí ke aiyám men̲ iḳhtiyár kiye the (1 Sal. 18 : 27 dekho.) Is hí tarah ba'z mauqa' par ta'n o zaráfat kuchh bejá nahín̲ hotí. Lekin hamesha muhtát raho, ki halká-pan na páyá jáwe, kyún̲ki aisí 'ádat wá'iz kí munásib nahín̲ hai. Níz karaḳhtagí aur 'aib-joí se bacho, kyún̲ki aisí 'ádat se sáma'in dil-bardáshta ho játe hain̲. Pas ta'n aur saḳht-kalámí se parhez zurúr hai. Ba'z auqát kisí qadr saḳhtí se tambíh karná bejá nahín̲ hotá. Masalan Yúhanná rasúl aur hamáre Munjí ne bhí Farísíon̲ ko malámat kí thí (Matí 3 : 7-19 ; aur 23 : 13-33 dekho.) Púlus rasúl ne yih ta'lím dí, ki ba'z mauqa' par malámat be-wájibí nahín̲ hotí (1 Tim. 5 : 20 ; 2 Tim. 4 : 2 aur Títus 2 : 15 dekho.) Lekin yih sab báten̲ mustasniyát se hain̲, ittifáq se kisí mauqa' par bejá nahín̲ hotín̲, lekin 'ámm qá'ida yihí hai, ki wá'iz ko saḳht-kalámí se hamesha muhtariz rahná cháhiye.

2. Ma'qúl mizáj ho.

(2.) Ma'qúl-mizáj iḳhtiyár karo. Sanjídagí aur zabt ko kám men̲ láo. Ná-ma'qúl mizáj kí nisbat kuchh likh bhí chuke hain̲. Aise mizáj ko dúr karná lázim hai ; aur ma'qúl mizáj ko iḳhtiyár karná zurúr hai. Wá'iz ko farotaní se Ḳhudá par bharosa rakhná cháhiye. Is se us ká mizáj qábú men̲ rahegá, aur be-taraddud kalám kar-sakegá. Tabí'at men̲ sanjídagí hásil karo, phir use kám men̲ láo, is se tumháre kalám men̲ raunaq paidá ho jáwegí. Wá'iz ko cháhiye, ki aisí báton̲ men̲ sanjídagí aur i'tibár paidá kare. Aisí tabí'at halke-pan se, jis ká úpar zikr húá, 'ain muḳhálif hai, 2 Tim. 2 : 24-26. Jaisá ki mazkúr húá, ba'z jagah thoṛí sí zaráfat burí nahín̲ hai. Wá'iz ko aisá mizáj cháhiye, jis se páyá jáe, ki sunnewálon̲ kí rúhání bhaláí cháhtá hai. Al hásil jis wá'iz men̲ yih tínon̲ wasf hon̲ge, ya'ne ḳhush-áwází, durustí harakát o sakanát kí, aur munásib tariq guftogú ká, wuh wá'iz qata' nazar un ḳhúbíon̲ ke, jo ḳhiyálát se ta'alluq rakhtí hain̲, 'umda wá'iz hogá, aur us ke kalám men̲ baṛí tásír hogí.

DASWAN BAB

CHAND ’AIBON KE BAYAN MEN JO BA’Z WA’IZON MEN HUA KARTE HAIN.

Bab másabaq men̲ ittifáq se kahín̲ kahín̲ wá’izon̲ ke ’aib o ḳhúbí ká kuchh zikr húá hai. Ab iráda yih hai, ki is báb aur níz báb mába’d men̲ un ’ayúb o ḳhúbíon̲ ko ba-tafsíl bayán karen̲. Sab samajhte hain̲, ki yih bát kaisí zurúr hai, ki wá’iz ká chál chalan har waqt aur har jagah be-’aib rahe. Jo shaḳhs ki auron̲ ko kisí amr kí ta’lím detá hai, cháhiye ki wuh áp awwal us men̲ durust ho le. Achchhá rawaiya ’umda ta’lím se aksar ziyáda qadr o qímat ke láiq hai, is sabab se ki achchhe chalan men̲ ’umda ta’lím se, asar ziyáda hotá. Zail ke ’aiyúb se hamesha bacho.

’Ibárat churáná.

1. ’Ibárat churáná. Yih aksar dekhne men̲ áyá hai, ki wá’iz gairon̲ ke mazmún churákar ḳhúb hifz kar lete hain̲, aur phir unhen̲ is tarah sunáte hain̲, ki goyá hamáre banáe húe hain̲. Yih bát bahut bejá hai ki gair ke wa’z ko apná batáná, agar koí kisí dúsre wa’z ká bayán kare to cháhiye ki sáf kah de. Yih ham nahín̲ kahte hain̲ ki har súrat men̲ gairon̲ ke alfáz aur ḳhiyál ko iḳhtiyár karná chorí men̲ dáḳhil hai. Bahutere ḳhiyálát aur fiqre aur jumle aur misálen̲ aur talmíhát wg., aisí riwáj pá gaí hain̲ ki unhen̲ bayán karná chorí nahín̲ hai. Aksar ḳhiyálát puráne ho gae hain̲, aur bahutere un men̲ pushtahá pusht se chale áte hain̲, aur mushkil se ma’lúm hotá hai, ki kaun sí bát naí hai. Lekin jis amr par hamárá i’tiráz hai wuh yih hai. ki gairon̲ ke ḳhiyálát aur mazámín ko churá kar is tarah záhir karná ki hamárí íjád hai. Jahán̲ kahín̲ kisí ko aisá shubha ho to záhir kar dená cháhiye ki fuláni jagah se yih mazmún aḳhaz kiyá hai.

Káhilí

2. Káhilí Agar wá’iz men̲ ho to baṛe ’aib kí bát hai. Is kí bahs do súraton̲ se karen̲ge, ya’ne ḳháss aur ’ámm.

Ḳháss káhilí.

(1.) Ḳháss. Ba’ze wá’iz bahut thoṛá waqt wa’z banáne men̲ lagáte hain̲. Jahán̲ ’umda aur nayá aur táza wa’z banáne ke wáste kaí ghanṭe cháhiyen̲, wahán̲ wuh bahut thoṛá waqt ḳharch karte hain̲. Aise log agar koí naí bát bayán na karen̲ to kuchh ta’ajjub nahín̲. Ba’ze log hamesha manádí karne ko maujúd ho játe hain̲, magar kuchh sochte samajhte nahín̲. Aise logon̲ ke wa’z men̲ fuzúl guftogú bahut hotí hai aur matlab thoṛá.

’Amm káhilí.

(2.) ’Ámm. Wa’iz ko siwáe manádí ke aur bahut kám karná cháhiye. Lekin ba’ze sust wá’iz wa’z ke waqt bajuz thoṛí sí taqrír ke aur kuchh nahín̲ karte hain̲. Jo kitáben̲ un ke kám ke wáste muqarrar hain̲, un par kuchh dil lagákar mihnat nahín̲ karte; aur káhil o majhúl bankar zarí idhar udhar baiṭhe, huqqe uṛáe, jahán̲ chand ádmí mil gae, jhúṭhí sachchí báten̲ márín̲ yá ghar ákar so rahe, kapṛe dekho to maile kuchaile, garaz un kí har chíz se sustí o káhilí ke ásár záhir hote, kám men̲ ná-láiq.

Ḳhudnumáí aur sheḳhí.

3. Ḳhudnumáí aur sheḳhí. Agar dunyádár aisí báten̲ karen̲ to chandán̲ ta’ajjub nahín̲, lekin wá’iz men̲ aisí báten̲ niháyat ná-zebá hain̲. Is qism kí ḳhudnumáí kabhí martabe yá zát yá ’ilm o fazl ke faḳhr se húá kartí hai. Aur is wáste hotí hai ki log jánen̲, ki wá’iz koí baṛá ádmí hai. Aisí kull numáish se nafrat karní cháhiye. ’Al al ḳhusús jab ki un logon̲ men̲ ho jinhen̲ Yisú’ ká sídhá sádá aur ’ájiz pairau, aur us ke kalám ká sunánewálá honá cháhiye. Ek wá’iz ko manádí karte waqt dekhá ki us ká mun̲h pán se lál thá, hálán̲ki yih bahut burá ma’lúm hotá thá.

Dúsre kí hiqárat.

4. Auron̲ ko ná chíz jánná aur un kí hiqárat karná. Kabhí aisá bhí hotá hai ki ba’z wá’iz dúsre wá’iz kí, balki har kisí kí tahqír karte hain̲. Kabhí ek wá’iz dúsre ke sáth is tarah pesh átá hai ki goyá wuh kuchh chíz hí nahín̲ hai. Dúsre wá’iz kí zát yá ’ilm yá qábiliyat men̲ ’aib

nikálte haiṉ; yih sab bátеṉ niháyat bejá haiṉ. Is bí tarah wá'iz ke haqq meṉ niháyat ná-munásib hai ki kisí dúsre ko haqír jáne. Jo shaḳhs aisí 'ádat rakhtá ho wuh is kám ke láiq nahíṉ.

Túl taqrír.

5. Wa'z meṉ túl taqrír. Ba'ze wá'izoṉ ke wa'z se sunnewále thak játe haiṉ, aur yih nahíṉ ma'lúm hotá, ki kab ḳhatm kareṉge. Sunday School aur Class Meeting wg. húá karte haiṉ, un ká waqt bhí lete haiṉ, jo is qadr túl dete haiṉ ki sáma'ín 'ájiz ho játe haiṉ. Yih baṛe 'aib kí bát hai. Wá'iz ko cháhiye ki auwal waqt par liház karke usí ke muwáfiq bayán kare, paṛhne aur gáne aur du'á máṉgne meṉ bahut sá waqt nahíṉ sarf karná cháhiye. Yih 'ámm qá'ida hai ki un sab bátoṉ meṉ ma' wa'z ke ek ghanṭe se ziyáda sarf na karo. Albatta ba'z mauqa' par is se ziyáda waqt sarf karná ná munásib nahíṉ hotá.

Du'á ke 'aib.

6. Ba'z 'ayúb du'á ke waqt. Jamá'at ke sáth du'á karná wá'iz ká kám hai, aur yih baṛe afsos kí bát hai ki kabhí aise 'ayúb paidá ho játe haiṉ jin se wá'iz kí du'á ká asar játá rahtá hai.

Áwáz ke 'aib.

(1.) Áwáz ke báb meṉ. Ba'z auqát aisí áhistagí se du'á kí játí hai, ki jamá'at baḳhúbí sun nahíṉ saktí, ki us meṉ shámil ho Kabhí sar ko is tarah rakh lete haiṉ ki áwáz band sí ho játí hai, aur du'á samajh meṉ nahíṉ átí. Bar 'aks is ke ba'z auqát aisí buland áwází aur shor ke sáth du'á kí játí hai ki nágawár ma'lúm hotí hai. Wá'iz ko aise lahja se du'á karní cháhiye ki sab jamá'at ḳhúb sun sake. Cháhiye ki lahja sargarmí ke sáth 'ibádat ke munásib ho, na yih ki buland o badzeb ho. Ḳhudá na bahrá hai, na bahut dúr hai, sirf is qadr zurúr hai ki jamá'at baḳhúbí sun sake.

Tawíl du'á.

(2.) Tawíl du'á ke báb meṉ. Ba'ze log du'á ko bahut túl dete haiṉ. Har shaḳhs 'al al ḳhusús kamzor aur buḍḍhe aur laṛke ghuṭne ṭekne se thak játe haiṉ. Siwáe is ke si meṉ wa'z ká aur aur kámoṉ ká bahut sá waqt sarf ho játá hai. Yád karo ki hamáre Munjí ne túl tawíl du'áoṉ ke báb meṉ kyá kahá hai (dekho Matí 6 : 7-8 aur báb 23: 14).

Tarz ká na jánná.

(3.) Ba'ze du'áoṉ ká tarz nahíṉ jánte. Aur bajáe farotaní aur miskíní ke aise lahja se du'á karte haiṉ ki be-parwái aur naql sí ma'lúm detí hai. Du'á meṉ yih bát niháyat ná-munásib hai, jo hamesha muláimat aur itá'at se cháhiye. Bil-yaqín Ḳhudá ke huzúr i'timád aur bharose ke sáth áná cháhiye, ('Ibráníoṉ 4: 16.) Hamárá ḍhang un ká sá honá cháhiye, jo ba-hama jihat Ḳhudá kí rahmat aur muhabbat par bharosa rakhte haiṉ. Al-garaz in kull 'ayúb se, jo is bát meṉ bayán húe, muhtariz rahná cháhiye. Báb zail meṉ wuh chand ḳhúbiyáṉ, jo wá'izoṉ ko hásil karná cháhiye, bayán kí jáweṉgí.

GYARAHWAN BAB.

CHAND KHUBION KE BAYAN MEN JO WA'IZON MEN HONA CHAHIYEN.

IN chand ḳhúbíon̲ ká bayán do taqsímon̲ men̲ karen̲ge.

Wa'izon kí chand ḳhúbíán̲.

1. Wuh báten̲ jo ḳháss maqám 'ibádat ke muta'alliq nahín̲ hain̲.
2. Wuh báten̲ jo bil-ḳhusús maqám 'ibádat ke muta'alliq hain̲.

Jo báten̲ 'ibádat-ḳháne se muta'alliq nahín̲.

1. Wuh báten̲ jo ḳháss maqám i 'ibádat ke muta 'alliq nahín̲ hain̲.

Jafá-kashí.

(1.) Jafá-kashí. Dasweṉ báb men̲ káhilí ke 'ayúb bayán̲ ho chuke hain̲. Yahán̲ yih bayán hai ki wá'iz ko jafá-kash aur mihnatí honá zurúr hai. 1 Use lázim hai, ki kull ḳhidmát i muta 'alliqa kí fihrist aur sab kámon̲ ká naqsha baná le. 3 Har kám ke wáste waqt muqarrar kare, koí waqt bekárí men̲ barbád na kare, paṛhná, mutála'a karná, bímáron̲ ke pás jáná, gán̲w men̲ manádí ko jáná, madrase kí nigrání karná. 'Alá-házal-qiyás, aur 4 jo kuchh kám karne ká ho, us men̲ masrúf rahe. Wá'iz 5 ko cháhiye, ki hamesha koí naí bát jo ziyáda kár-ámad ho síkhtá rahe.

Safáí.

(2.) Safáí. Yih kahávat hai, ki díndárí ke ba'd safáí ká martaba hai. Wá'izon̲ ko aur un ke gharwálon̲ ko safáí ká namúna banná aur gharon̲ ko ḳhúb pák sáf rakhná cháhiye. 2 Wá'iz kí bíbí agar sáf na ho, to wá'iz ko lázim hai, ki bíbí ko samjháwe, aur ḳhud bhí kapṛe sáf rakhe. Maile kuchaile kapṛe pahinná jaisá ki ba'z wá'izon̲ ko kabhí dekhá hai, baṛe sharm kí bát hai. Kahte hain̲, ki ba'z wá'iz is liye yih híla-bází karte hain̲, ki tanḳhwáh men̲ izáfa ho jáwe. Ḳhair jo kuchh ho so ho, magar mailá kuchailá wá'iz is ḳhidmat ke láiq nahín̲ hai. Agar tanḳhwáh qalíl ho, tau bhí thoṛí sí ihtiyát aur fikr se, yahán̲ tak ki ek qulí bhí sáf rah saktá hai, ek joṛá sáf báhar jáne ke wáste, aur rakh- dúsrá sastá ghar ke kám dhandhe ke wáste ná cháhiye. Jo kapṛe báhar jáne ke hain̲, unhín̲ se ghar men̲ baiṭhná, kháná, píná, soná, uṭhná kám dhandá karná, bál bachchon̲ ko khiláná na cháhiye. Aksar naháte dhote raho, táki badan bhí sáf rahe.

Ádáb.

(3.) Ádáb. Wá'iz ko cháhiye, ki muaddab bhí ho. Baṛe afsos kí bát hai, ki ba'z wá'iz aise nahín̲ hote hain̲; na ápas men̲ kisí ká adab, na gairon̲ se tahzíb ká bartáo. Ba'z sochte hain̲, ki adab karne se hamárí 'izzat ghaṭ játí hai, háláṉki yih un kí ḳhám-ḳhiyálí hai, kyún̲ki ḳhulq aur adab sharáfat ká nishán hai.

Saḳháwat aur musáfir-parwarí.

(4.) Saḳháwat aur musáfir-parwarí. Sab taslím karte hain̲, ki yih donon̲ bahut baṛí ḳhúbiyán̲ hain̲, is wáste kisí wá'iz ko in ausáf se ḳhálí honá na cháhiye. (dekho Rúmíon̲ 12 : 13 ; 1 Tim. 3 : 2, 6, 18 ; 'Ibrá- níon̲ 13: 2 wg. áyát 16 aur 1 Patrus: 4 9.) Ham dekhte hain̲, ki tama', o buḳhl mazhab i 'Iswí ká lázima nahín̲. Wá'izon̲ ko cháhiye, ki auron̲ ko achchhá namúna bil- dikháwen̲, aur chún̲ki wá'izon̲ kí tanḳhwáhen̲ 'umúm thoṛí hain̲, unhen̲ muhtát rahná cháhiye, ki qarzdár na hon̲. Mumkin hai ki ádmí maqrúz na ho, aur phir bhí saḳhí aur musáfir-nawáz na ho. Aur jab zurúrat dene kí ho, to jis qadr us ke imkán men̲ ho sarf kare. Jab muláqátí áwen̲, to un kí ḳhátirdárí men̲ hargiz dareg na karo. Sunne men̲ áyá hai, ki kisí Hindustání wá'iz ne ek wá'iz ko apne makán par do ek din ṭhahráyá, aur jab wuh chalne lagá, to jo kuchh ḳharch húá thá talab kiyá. Yih baṛe sharm kí bát hai, yaqín hai ki aksar aise nahín̲ hain̲. Is waqt tak ham ne 'ámm taur par wa'z ká hál ba- yán kiyá. Ab ek ḳháss zikr karte hain̲, aur wuh yih hai.

'Ibádat-ḳháne men̲.

2. 'Ibádat ke maqám men̲. Maqám 'ibádat ke wáste chand ádáb hain̲, jin par ḳhádimán i dín ko hamesha liház cháhiye. Harchand ki Ḳhudá har jagah hai, lekin ek ḳháss i'tibár se 'ibádat ká maqám Ḳhudá kí jagah kahlátí hai, aur us jagah hamen̲ aisá hí samajhná aur 'amal karná cháhiye, goyá ki Ḳhudá ke ḳháss huzúr men̲ hain̲. Aur 'ibádat ke pák maqám men̲ kamál sanjídagí kí zurúrat hai. Zail kí báton̲ par ḳhúb liház karo.—

Taríq dáḳhil hone ká.

(1.) Taríq dáḳhil hone ká maqám 'ibádat men̲. Ba'z log aur jagahon̲ kí tarah mába'd men̲ bhí be-fikrí se játe hain̲. Jab ham 'ibádat ke maqám men̲ dáḳhil hon̲, to hamen̲ har bát ko jo huzúr i Iláhí ke munásib ho, ḳhúb liház rakhná cháhiye. Be-adabí se us ke andar chalná phirná aur idhar udhar dekhná, jaise aur ma'múlí jagahon̲ men̲ karte hain̲, na cháhiye. Bayán karte hain̲, ki ek daf'a koí nayá wá'iz girje ke andar is be-ihtiyátí se gayá, aur mimbar par khaṛá húá, ki logon̲ ko pasand na húá, ki aisá shaḳhs hamáre yahán̲ manádí ká kám kare. Is hí tarah dúsre wá'iz ká zikr hai, ki us ne ek shaḳhs se is mazmún kí chiṭṭhí pái, ki áp ke girje men̲ dáḳhil hone ká tarz dekhkar mujhe bhí nayá dil páne ká shauq paidá húá.

'Ibádat kí kitábon̲ kí ihtiyát.

(2.) Baibal ko aur gít kí kitáb ko ihtiyát se háth lagáo. Be-ihtiyátí se ḍál dená, yá phen̲k dená, yá paṭak dená na cháhiye. Pinsal se já bajá nishán karná aur warqon̲ ko toṛná na cháhiye. Ba'ze wá'iz aisí be-ihtiyátí karte hain̲, ki kitáb bilkull bigaṛ játí hai.

Pata sáf batáo,

(3.) Baibal ká maqám aur gít ká shumár do daf'a sáf batáo, táki sab sunkar nikál len̲. Kabhí pahlí daf'a ke batáne men̲ sabhon̲ ko sunáí nahín̲ detá, is wáste do daf'a ba-batáná bihtar hai. Safha aur shumár gít ká ya'ne donon̲ achchhá nahín̲ hai. Is se log ghabrá játe hain̲, aur gít ke nikálne men̲ diqqat hotí hai. Lekin agar sirf ek pata batáyá jáwe ḳhwáh safha yá gít ká shumár, to garbaṛí nahín̲ paṛtí aur ba-ásání nikal átá hai.

Sáf áwáz.

(4.) Sabaq aur gít ko aisí sáf áwáz se paṛho ki sab sun len̲. Ba'zon̲ men̲ yih nuqs hotá hai. Baibal ke aur gít ke sáf aur sahíh paṛhne se kabhí 'ibádat men̲ baṛá asar hotá hai.

Munásib taur par du'á.

(5.) Du'á munásib taur par honí cháhiye. Úpar ke báb men̲ un 'ayúb ká bayán ho chuká hai, jo du'á ke sáth wáqi' hote hain̲; un se ihtiráz cháhiye.

Adab se jamá'at barḳhásta karná.

(6.) Baṛe adab se jamá'at ko barḳhást karo. Barakat ká kalám sáf aur sanjída áwáz se bolo, táki sab baḳhúbí sun len̲. Ihtiyát rakho ki log ba áhistagí niklen̲. 'Ibádat ke ḳhatm hone ke ba'd chaq chaq aur zaq zaq karní girje men̲ bejá hai. Al hásil wá'iz ko cháhiye ki un sab báton̲ par, jo is báb men̲ bayán húín̲, liház rakhe; is se us ke kám o kalám men̲ ziyáda tásír hogí.

BARAHWAN BAB.

IS BAYAN MEN KI WA'Z KA MUASSIR HONA KIN BATON PAR MAUQUF HAI.

Wa'z ká asar kin báton̲ par mauqúf hai.

HAR kám aur har pesha se koí maqsad hotá hai, jis ke husúl ko kámyábí kahte hain̲. Masal-an wuh hákim kámyáb hai jo az ráh i insáf be-qusúron̲ ko bachátá hai, aur mujrimon̲ ko sazá detá hai. Ustád wuh kámyáb kahlátá jo tulabá kí isti'dád men̲ taraqqí kare, aur achchhe achchhe tálib 'ilm us ke yahán̲ se niklen̲. Wuh General iqbálmand hai jo baṛí fatúhát hásil kare. Maqsad-war saudágar wuh hai jo k̲húb rupiya kamátá hai. Is báb men̲ do amr par bahs karen̲ge.

Wá'iz kí kámyábí kyá hai.

1. Wá'iz ko kis waqt kámyáb kahen̲ge?
2. Wuh kaun sí súraten̲ hain̲ jin se wá'iz ke kám men̲ kámyábí hotí hai ?

1. Wá'iz kí kámyábí kyá hai. Is suwál ke jawáb se ma'lúm hogá ki 'umda wa'iz kise kahte hain̲, aur 'umda wá'iz kí kámyábí kyá hai. Injíl kí manádí se do baṛe maqsad hain̲ jin kí níche bahs hogí. Jab yih bak̲húbí tamámí ko pahun̲che to wá'iz ko kámyáb kahte hain̲.

Log dil se 'Ísáí ho jáwen̲.

(1.) Log dil se 'Ísáí ho jáwen̲. Masíh ká yih hukm bar-haqq hai, ki sab qaumon̲ men̲ jákar manádí karo, aur unhen̲ sikháo, ki sab báton̲ par, jin ká main̲ ne tum ko hukm diyá hai, 'amal karen̲,'' (Matí 28 : 19, 20.) Is wáste wá'iz ká ek baṛá kám yih hai, ki logon̲ ko Masíh kí taraf phere, aur us ká shágird banáwe. Is jahán men̲ bahutere log gunahgár, aur ta'assub se bhare húe, aur badí se andhe aur murda hain̲, unhen̲ gunáh se naját diláná, aur ta'assub se bacháná, aur gaflat se bedár karná cháhiye. Yih káfí nahín̲ ki záhirdárí ko 'Ísáí ho jáwen̲, unhen̲ nayá dil páná zurúr hai. Masíh ne sachche Masíhí ke wáste is shart ko lázim kar diyá hai. Us ne farmáyá, ki ''Tumhen̲ az

sar i nau paidá honá zurúr hai.'' Az sar i nau paidá hone se yih murád hai ki dil men̲ aisá tagaiyur wáqi' ho ki bilkull pák ho jáwen̲, aur Rúh ul Quds kí tabí'at se gunáh kí tabí'at bilkull játí rahe; aur nayá mizáj muhabbat aur pákízagí se bhará húá hásil ho jáwe. Jis wá'iz ne ki k̲hud nayá dil nahín páyá hai, wuh is kám men̲ dúsron̲ kí kyá madad karegá. Kámyáb wá'iz wuhí hai, jis ke wasíle se logon̲ ko nayá dil miltá hai.

Kalísiyá ko taraqqí dená.

(2.) Kalísiyá ko taraqqí dená. Ham abhí nayá dil páne kí ta'lím ká zikr kar chuke hain̲, lekin yih wa'z ke kám ká sirf ek juz hai. Jab ádmí 'Ísáí ho játe hain̲, to unhen̲ kalísiyá men̲ shámil karná aur aisí ta'lím dená cháhiye ki Masíh men̲ puk̲hta ho jáen̲. Masíh ne farmáyá. Unhen̲ sikháo ki sab báton̲ par 'amal karen̲. Púlus farmátá hai, ki '' Masíh ne kalísiyá ke wá'iz aur ustád chune, táki muqaddas log k̲hidmat ke kám men̲ árásta hote jáwen̲, aur Masíh ká badan bantá jáe. '' (Afsíon̲ 4:12.) Bahutere log jo sirf baptisma ke zarí'e se kalísiyá men̲ shámil húe hain̲ ná kámil hain̲. Wá'iz ke liye yih baṛá mushkil kám hai ki aison̲ ko sachchá 'Ísáí banáwe. Phir bhí yih usí ká kám hai. Agar wuh use achchhí tarah púrá na kare to jáno ki ná-kám hai.

Al-hásil do baṛe maqásid, ya'ne pahle yih, ki log dil se 'Ísáí ho jáwen̲, dúsrá yih, ki kalísiyá ko rúhání taraqqí ho, bayán ho chuke. Wuh wa'z achchhá nahín̲ jis se yih kám na nikle. Wa'z go kaisí hí 'ilmiyat o fasáhat se bhará ho aur kaise hí logon̲ ko k̲hush áwe, agar maqsad ma'lúm hásil na ho to jáno ki 'umda wa'z nahín̲ hai. Yahán̲ par ek 'umda suwál paidá hotá hai, aur wuh yih hai ki kámyábí kyún̲kar hásil ho saktí hai. Yih dúsrí bát hai jis kí bahs karná cháhte hain̲.

Wa'z kí kámyábí kyún̲kar ho saktí hai.

2. Wuh kaun sí súraten̲ hain̲ jin se is kám men̲ kámyábí ho. Bahutere peshon̲ aur kámon̲ men̲ log ná-kám rahte hain̲, is sabab se ki wuh kámyábí ke sharáit par 'amal nahín̲ karte hain̲. Yihí hál manádí ke kám men̲ hai. Isí wáste un sharáit ke jánne kí zurúrat

hai jin par kámyábí munhasir hai. Kámyábí kí ba'z sharáit ká ab bayán hogá.

Is kám kí qadr jánne se.

(1) Is kám kí qadr o qímat ko ḳhúb pahchántá ho. Yih baṛe afsos kí bát hai ki bahutere is matlab ko achchhí ṭaraḥ nahín̲ samajhte hain̲, aur bagair achchhí tarah jánchne ke us kám ko karne lagte hain̲. Is kám men̲ dáḳhil hone ke wáste un ká iráda hí durust nahín̲ hotá. Aise shaḳhs ko kámyábí kí ummed na cháhiye. Cháhe unhen̲ roṭí mile, lekin wa'z ká kám, jo honá cháhiye thá, nahín̲ ho sakegá.

Roṭí kháne ká kám nahín̲ hai.

1.) Wá'iz ká kám aisá nahín̲, ki use wuh apní rozí ke wáste ek pesha samjhe. Baṛe ḳhauf ká maqám hai ki ba'ze isí niyat se is kám ko iḳhtiyár karte hain̲. Lekin dar-asl yih koí dunyáwí pesha nahín̲ hai, na use dunyá se kuchh ta'alluq hai. Be-shakk jaisá ki Púlus ne ta'lím dí hai; wá'iz kí madad karní zurúr hai, magar wá'iz ko nahín̲ cháhiye ki rozí kí garaz se is kám ko iḳhtiyár kare, jo koí aisá kartá hai wuh kámyáb nahín̲ ho saktá.

Aur kámon̲ se a'lá hai.

2.) Dunyáwí kámyábí se is ká yih maqsad niháyat a'lá hai. Albatta aur peshon̲ men̲ yih hai, ki agar aur rupiya jama' ho aur 'izzat hásil ho to baṛí kámyábí tasawwur kí játí hai, magar is kám men̲ yih bát nahín̲. Agar tanḳhwáh ma'qúl mile aur kashákash rozí baham pahun̲che, aur 'umda manádí ke sabab se 'izzat bhí hásil ho, aur log ta'ríf bhí karen̲, tau bhí kuchh kámyábí nahín̲. Faqat jánon̲ ká bachána aur kalísiyá ko taraqqí dená kámyábí hai.

Halákta ká ḳhatra.

3.) Gaur karo ki rúhon̲ ká ḳhaṭra kaisá bhárí hai. Yih aisá kám jis ke natáij ká asar hamesha tak rahtá hai. Agar koí wá'iz ímándár ho to jánen̲ dozaḳh se bachen̲gí, aur jo ímándár nahín̲ hai, to 'ajab nahín̲ ki naját-yáfta hí gumráh ho jáwen̲, aur jo bach sakte the na bachen̲. Pas bahut kuchh wá'iz kí koshishon̲ par munhasir hai. Is bát ko bagaur socho to tumháre

dil men̲ is kám kí taraf niháyat sargarmí se sachchí koshish kí ragbat paidá hogí.

Wa'z ká shauq.

(2) Is kám ke wáste shauq bhí cháhiye Koí shaḳhs kisí kám men̲ kámyábí hásil kar nahín̲ saktá jab tak ki us ká shauq na ho. Agar wá'iz ko wa'z ká shauq na ho to bihtar hai ki use chhoṛ de. Us ko ḳhúb samajh lená cháhiye ki agar ḳhushk roṭí mile aur yih kám ho to us se bihtar hai, ki koí aur kám ho, aur ámadaní bahut ho. Cháhiye ki logon̲ ko naját kí ráh batáne ke wáste us ke dil men̲ átish i shauq ḳhúb mushta'al ho. Púlus kí tarah use samajhná cháhiye, ki agar main̲ Injíl kí ḳhabar dún̲, to kuchh merá faḳhr nahín̲; kyún̲ki mujhe zarúrat paṛí hai, balki mujh par wáwailá hai agar main̲ Injíl kí ḳhabar na dún̲! (1 Qurintíon̲ 9: 16.) Use aisá samajhná cháhiye ki yih kám mujhe Ḳhudá kí taraf hí se milá hai, aur kamál shauq se use iḳhtiyár karná cháhiye. Jab tak wá'iz apne kám men̲ dil nahín̲ lagáwen̲ tab tak Hindustán kí naját nahín̲ ho saktí. Unhen̲ Hindustán ke sáth aisí hí dil-sozí cháhiye, jaise Kox sáhib ko Scotland se thí. Sáhib i mausúf ne yih du'á kí, ki Ai Ḳhudá Scotland ko mujhe de, warna mujhe maut de. Sáhib kí yih árzú thí ki kull mulk 'Ísáí ho jáwe. Kiráe ke wá'iz se Hindustán 'Ísáí nahín̲ ho saktá Kásh ki aise wá'iz hote jin ke dilon̲ men̲ logon̲ kí naját kí aur us kám ke wáste 'ishq kí ág bhaṛaktí hotí, (dekho Yaramiyáh 20: 7-9) aur un ká dil yih kahe, ki

Ai málik mere, Rabb mudám,
Tú merí madad kar,
Ki main̲ phailáún̲ terá nám
Har jagah dunyá par.

Wá'izon̲ ko cháhiye ki muhabbat aur dil-sozí se kám karen̲, aur hamesha un ká dil muhabbat se ma'múr rahe. Jis wá'iz men̲ dil-sozí kí muhabbat nahín̲ wuh logon̲ ko gunáh se nahín̲ bachá saktá, na un kí hidáyat kar saktá hai. Is se donon̲ men̲ ḳhúb mel rahegá. Aur isí muhabbat se mihrbání, aur sabr aur burdbárí qáim rahegí. Aisí tabí'at kí kyá 'umda mísál

Púlus rasúl men̲ pái játí thí, jaisá ki Tassaluníqíon̲ 2 : 7-12 men̲ likhá hai, ki "Aur na ádmíon̲ se, na tum se na dúsron̲ se, 'izzat cháhte the. Balki ham tumháre darmiyán aise muláim rahe, jaise dáí jo apne bachchon̲ ko páltí hai; waise hí ham tumháre dil-soz hoke na faqat Ḳhudá kí Injíl, balki apní ján tak bhí tumhen̲ dene ko rází the, is wáste ki tum hamáre piyáre the. Kyún̲ki ai bháío, tum hamárí mihnat aur mashaqqat ko yád rakhte ho, ki ham ne, is liye ki tum men̲ se kisí par bár na ho, rát din dastkárí karke tumhen̲ Ḳhudá kí Injíl kí manádí kí. Tum gawáh ho, aur Ḳhudá bhí hai, ki tum men̲ jo ímán láe ham kyá hí pákí aur rástí aur be-'aibí se guzrán karte the. Chunánchi tum jánte ho ki ham tum men̲ har ek kí yún̲ minnat karte, aur dilása dete, aur nasíhat karte the, jaise báp apne bachchon̲ ko."

Wa'z sunnewálon̲ ke munásib hál ho.

(3.) Wa'z men̲ mazámín̲ ko munásib taur se chunná jo sunnewálon̲ ke munásib hai. Aksar wa'z be-mauqa' aur be-waqt hone se bekár játe hain̲. Main̲ ne aksar melon̲ men̲ aur aur maqámát men̲ aisá wa'z kahte suná jo bilkull be-mauqa' hone se bilkull bekár gayá. Aise wa'z nirí bád-paimáí aur tazí' auqát hain̲. Wá'iz ko yih sochná cháhiye ki is waqt aur is mauqa' par kaise wa'z kí zarúrat hai, aur kyá asar is waqt paidá hogá, kis qism ke logon̲ men̲ manádí karní hai, aur un logon̲ kí hájaten̲ kyá hain̲. Koí bát is se ziyáda be-mauqa' nahín̲ ki wá'iz sirf apní ta'ríf ke wáste bará sá wa'z taiyár kare, aur sunáwe, is bát ká chandán̲ liház na ho, ki bhaláí kyún̲kar kar saktá hún̲. Agar wá'izon̲ kí tabí'at is kám ke munásib ho to ṭhík wa'z ho, aur waqt aur himmat kí tazí' bhí na ho. Un ke wa'z kár-ámad hon̲, aur yihí kámyábí hai.

Pák chalan kí zurúrat.

(4.) Pák-chalan. Ham qabl-azín̲ bayán kar chuke hain̲, ki wá'iz ko nek-chalaní niháyat zurúr hai, bagair is ke kámyábí gair-mumkin hai. Yih káfí nahín̲ ki ma'múlí ádmíon̲ kí tarah us ká chalan ho. Us ká chalan bil-ḳhusús pák sur achchhá ho, kyún̲ki wá'iz

auron̲ ká hádí aur ba-manzila misál ke hotá hai. Agar firishte kí mánind wa'z kar sake aur us ká dil pák na ho to us kí nasíhat men̲ kuchh asar na hogá. Nek chalaní se wa'z men̲ bará asar hotá hai. Injíl kí haqíqat logon̲ ke dilon̲ par munkashif karne men̲ wa'z ko itná daḳhl nahín̲, jitná nek-chalaní ko hai. Ek shaḳhs kí nisbat, jo dín ká qáil na thá aur hamesha wá'izon̲ se bahs aur hujjat kiyá kartá thá, yih qissa sunne men̲ áyá hai, ki jab us ne apne qasbe ke ek gunahgár ádmí ko dekhá ki puḳhta 'Ísáí ho gayá, aur us ká chál o chalan niháyat pák hai, to áp bhí mazhab i 'Íswí kí sacháí ká qáil ho gayá. Pas yih shaḳhs manádí hí se 'Ísáí nahín̲ húá, balki nek chalaní dekhkar húá. Agar wá'iz men̲ bahut sí liyáqat aur 'ilmiyat na ho tau bhí nek-chalaní se 'ajíb kám kar saktá hai, jaisá ki aksar dekhne men̲ bhí áyá hai.

Qurbi Iláhí kí zurúrat.

(5.) Ḳhudá se qurb hásil karo. Pák zindagí basar karne ká zikr ham abhí kar chuke hain̲. Aisí zindagí Ḳhudá se miltí hai. Jab Ḳhudá se qurb hásil hai, to ham pák ho sakte hain̲. Bahutere aise hain̲ jinhen̲ yih bát hásil nahín̲ hai. Wuh Ḳhudá kí bábat parhte, bá tchít karte, aur manádí karte, aur phir bhí use nahín̲ jánte hain̲. Is hí tarah par wuh Ḳhudá se ná-wáqif hain̲, aur qurb nahín̲ rakhte. Yih 'ajíb ḳhiyál hai, ki jo log sidq dilí se us kí talásh karte hain̲, aur mel miláp rakhte hain̲, Ḳhudá un ke dilon̲ men̲ rahtá hai, aur kamál muqárabat kartá hai; likhá hai ki "Ḳhudáwand ká bhed un pás hai, jo us se darte hain̲." (Zabúr 25 : 14). Ḳhudá ko unhín̲ se nazdíkí hai, jo us se mel rakhte hain̲. Yih nahín̲ hai, ki jo bará aur daulatmand aur 'álim ho, use Ḳhudá apne matlab ke wáste bihtar jáne, balki wuh bihtar hain̲, jo farotan aur pák hain̲, jin ko wuh piyár kartá aur mu'tamid gardántá hai. Pas jo wá'iz Ḳhudá se nazdík hai, aur hamesha mel rakhtá hai, wuhí sáhib i barakat hai aur wuhí kámyáb hogá.

(6.) Rúh ul Quds kí madad. Agarchi main̲ ne is ká zikr sab se áḳhir men̲ kiyá hai, lekin dar-haqíqat

Rúh ul Quds kí madad kí zurúrat.

wa'z kí kámyábí ke wáste yih baṛí zurúrí shart hai, balki dar-haqíqat aisí aksar báteṉ haiṉ, ya'ne kám ká shauq, pák-chalaní, qurb-i-Iláhí wg., Rúh ul Quds ke milne par mauqúf hai. Ḳhiyál karo, ki rasúl us se pahle manádí ke láiq na húe, jab tak 'Íd i Pantekust ke din Rúh ká baptisma nahíṉ milá. Chunánchi us waqt se Injíl ke har wá'iz ko Rúh ul Quds se baptisma páná zurúr hai. Chúṉki manádí ke kám meṉ madad i Iláhí kí bahs bahut zurúr hai, is wáste is ḳháss mazmún par ek báb judágána likheṉge. Ham is báb ko is tákíd ke sáth ḳhatm karte haiṉ, ki paṛhnewále ko kull sharáit kámyábí mazkúra i báb iházá ko dekhná aur ba-gaur paṛhná cháhiye. Agar aisá kám kare to ná-kámyáb nahíṉ rahegá.

TERAHWAN BAB.

MANADI MEN ḲHUDA KI MADAD.

Manádí meṉ Khudá kí madad.

UPAR ke báb meṉ batá chuke haiṉ, ki yih mazmún baṛá zurúr hai. Do muḳhtalif ráeṉ is báb meṉ haiṉ, magar wuh dono galat haiṉ. Manádí ke kám meṉ bahut kuchh apní koshish par bharosa karná galatí hai, balki mahaz insán ke 'ilm o hikmat aur koshish par bharosa karne meṉ baṛá ḳhatra hai. Bar'aks us ke yih bhí utní hí baṛí galatí hai, ki nire Ḳhudá par bharosa kare, aur áp kuchh na kare. Asl ráe yih hai, ki na to nire insání wasáil par, aur na akele Ḳhudá par bharosa kare. Ḳhudá cháhtá hai, ki ham apne kámoṉ meṉ áp koshish kareṉ. Aur jab ham hatt ul maqdúr koshish kareṉge, to Ḳhudá hamárí madad karegá. Hamárí garaz is báb meṉ apne is da'we ko mazbút kartí hai, ki wá'izoṉ ko Ḳhudá kí madad mil saktí hai. Ham apne is da'we ko do tín sáf dalíloṉ se sábit kareṉge.

1. Qarín i 'aql hai, ki Ḳhudá madad degá, kyúṉki yih usí ká kám hai.

Qarín i 'aql hai ki Ḳhudá madad karegá.

(1.) Yih ḳháss Ḳhudá ká kám hai, aur aisá samajhná qarín i 'aql hai ki jo log us ke kám ko chaláte haiṉ, Ḳhudá un kí madad karegá. Agar manádí ke kám ke wáste Ḳhudá ḳhud logoṉ ko bulátá hai, to 'aql cháhtí hai, ki wuh us kám meṉ un kí madad bhí kartá hogá.

(2.) Yih kám bhárí aur mushkil bhí hai. Isí wáste Ḳhudá kí madad zurúr hai. Dunyá meṉ is se ziyáda mushkil aur kaun kám ho saktá hai, ki logoṉ ko gunáh se pherkar rástí par láná. Púlus rasúl jab 'áqibat kí un bhárí bátoṉ ká zikr kartá thá, jo manádí ke kám se muta'alliq haiṉ, to us ne farmáyá ki ham ba'zoṉ ko marne ke liye maut kí bú aur

ba'zon̲ ko jíne ke liye zindagí kí bú hain̲, aur kaun in báton̲ ke láiq hai. Is liye nahín̲ ki ham láiq hain̲, ki áp se kuchh ḳhiyál bhí kar saken̲, balki hamárí liyáqat Ḳhudá se hai, jis ne ham ko yih liyáqat bhí dí hai, ki ham nae 'ahd ke ḳhádim howen̲, harf ke nahín̲ balki rúh ke, 2 Qurintíon̲ 2 : 16 ; 3 : 5-6. In áyát se sábit hai, ki yih kám kyá hí mushkil hai. Aur yih ki is men̲ Ḳhudá kí madad zurúr hai. Hamen̲ puḳhta yaqín hai, ki jinhen̲ Ḳhudá is mushkil kám ke wáste bulátá hai, unhen̲ madad bhí zurúr detá hai.

Ḳhudá ke Kalám se subút.

2. Ḳhudá ke Kalám se sábit hai, ki Ḳhudá se madad miltí hai. Úpar kí dalíl 'aqlí thí. Ab Baibal se subút diyá jáwegá. Is kám men̲ Ḳhudá kí madad hotí hai. Chand sáf áyát, jin se sábit hotá hai ki Ḳhudá ne is kámwálon̲ kí kaisí madad kí, batáí jáwen̲gí, aur yih batáyá jáwegá, ki Baibal men̲ aisí imdád ke wa'de bhí hain̲.

'Ahd i 'Atíq.

(1.) 'Ahd i 'Atíq. Chand aisí áyát batáwen̲ge, jin se ma'lúm hogá ki jo log Ḳhudá se muqarrar húe the, unhen̲ Rúh ul Quds kí madad milí. Baní Isráel kí rahnumáí aur madad ke wáste sattar buzurg Músá kí madad ko muqarrar the. Ḳhudá ne apní rúh un logon̲ men̲ rakhí ; is se ma'lúm hotá hai, ki Ḳhudá is tarah insán men̲ apní rúh bhejtá hai (dekho Gintí 11 : 24-29.) Ayúb batátá hai, ki Ḳhudá kí rúh ádmí ko kaisá roshan kartí hai "Lekin insán men̲ rúh, hai : Qádir-i-mutlaq apne dam se unhen̲ fahmíd baḳhshtá hai." (Ayúb 32 : 8).

Hizqíel ne kahá, ki "Ḳhudáwand kí rúh mujh par paṛí" (Hizqiel 11 : 5.) Is tarah bahut aur maqámát 'Ahd i 'Atíq men̲ hain̲, jin se ma'lúm hotá hai, ki Ḳhudá kis tarah apní rúh se un logon̲ kí madad kartá hai, jo Us ke kám ke wáste chune játe hain̲.

'Ahd Jadíd.

(2.) 'Ahd i jadíd. Naye 'Ahd náme ke zamáne ko rúh ká zámána kahte hain̲. Kyún̲ki is zámána men̲ rúh ká ḳháss faiz insán ko 'atá húá hai.

Madad ke wa'da hain̲.

1.) Auwal yih batáte hain̲, ki wá'izon̲ ke haqq men̲ Rúh ul Quds kí madad ke bahut sáf wa'de hain̲. Masíh ne apne shágirdon̲ se farmáyá ki Tumhen̲ Rúh ul Quds milegí aur main̲ ḳhud tumháre sáth hoún̲gá. Áyát zail ko paṛho, Matí 10 : 19, 20 ; Yúhanná 14 : 16, 17. Dunyá se ruḳhsat hote waqt jo aḳhír men̲ báten̲ Masíh ne kín̲, un se ma'lúm hotá hai, ki wuh ḳhud bhí hamesha Injíl ke manádí karnewálon̲ ke sáth rahegá. (Matí 28 : 19, 20.)

Wa'de púre húe.

2.) 'Ahd i jadíd ke paṛhne se ma'lúm hotá hai, ki yih sab wa'de púre húe, aur yih subút is bát ká hai, ki ab bhí púre hon̲ge, (paṛho Marqus 16 : 20 ; A'amál 2: 4 ; 6 : 10, wg. 1 Patrus 1 : 12 In se aur níz aur áyát se páyá játá hai, ki Yisú' ká wa'da púrá húá.

Is ká iqrár.

3.) Bahuterí jagah aisá likhá hai, ki shágirdon̲ aur rasúlon̲ ne Rúh ul Quds kí baḳhshish ká iqrár kiyá. Áyát nishán dáda i zail paṛho, ya'ne 1 Qurintíon̲ 2: 13 aur Qulus-síon̲ 1 : 28, 29 ; 2 Timtáús 14: 17. Pas 'Ahd i 'atíq aur jadíd ke maqámát mazkúrát ul sadar se sábit hai, ki Ḳhudá apní rúh ádmíon̲ men̲ ḍáltá hai, aur níz yih bhí sábit hai, ki Ḳhudá ne dar-haqíqat aisá kiyá. Sháyad koí soche ki ab is kám ke din játe rahe, sirf nabíon̲ aur rasúlon̲ ke zamánon̲ men̲ Ḳhudá ne aisá kiyá, ab nahín̲. Yahán̲ ek bát ká aur zikr kartá hún̲, usí par is báb ko balki is kitáb ko ḳhatm karún̲gá.

Zamána hál ke wá'izon̲ ká iqrár.

3. Zamáne hál men̲ nek wá'izon̲ ne us ko pahcháná aur iqrár kiyá ki hamen̲ Rúh ul Quds se madad milí. Chand misálen̲ muḳhtalif mulkon̲ aur kalísiyáon̲ ke wá'izon̲ kí dí jáwen̲gí.

Bengner Sáhib.

(1.) America kí Methodist Kalísiyá ke Doctor Bengner sáhib ko awwal is bát par shubha húá thá, ki áyá dar-haqíqat Ḳhudá ne mujhe is kám ke wáste buláyá hai. Chunánchi is ká tajruba unhon̲ ne apní kitáb men̲ likhá hai

“ Main̲ Itwár kí fajr ko uṭhá, aur dil-sozí se Ḳhudá kí madad mán̲gí. Merá dil bahut pareshán thá, aur gharáne ke sáth du’á mán̲gte waqt tabí’at bahut ghabrátí thí, aur kahtá thá, ki yih kám iḳhtiyár na kartá to achchhá hotá Bistar ke uṭhne se ’ibádat ko jáne ke waqt tak main̲ ghuṭne ṭek kar yih du’á kartá rahá. Aisá bhárí bojh jo uṭhá nahín̲ saktá thá, ma’lúm húá, aur dil par táríkí chhái. Áḳhirkár main̲ ne Ḳhudá se yih iltijá kí, ki agar main̲ manádí ke wáste muqarrar húá hún̲, to goyáí ’atá kar, aur mujh ko aur mere logon̲ ko Rúh Pák se taskín baḳhsh. Jab main̲ yih du’á ḳhatm kar chuká to dil ko chain ho gayá, aur sabr se natíje ká muntazir rahá. Log jama’ húe, aur gít aur du’á ke ba’d, jab ki main̲ ne wa’z kahná shurú’ kiyá, usí waqt merá dil Ḳhudáwand kí báton̲ aur daláil se bhar gayá. Aur Kutub Muqaddasa ba-manzila aise khet ke ma’lúm húín̲, jis men̲ tarah tarah kí paidáwár mere wáste maujúd thí.”

Wesley Sáhib.

(2.) Chand sál Inglistán kí kalísiyá men̲ Wesley Sáhib wa’z ká kám karte rahe, aur kuchh kámyábí na húí. Áḳhirkár unhen̲ ma’lúm húá, ki mujhe Rúh ul Quds se barakat páne kí hájat hai. Unhon̲ ne áp ko az sare nau Ḳhudá ke hawále kar diyá, aur manádí ke kám men̲ Ḳhudá kí madad ká bharosa kiyá. Ḳhulása yih hai, ki us kí manádí baṛe zor kí ho gaí, aur hazáron̲ ádmíon̲ ne nayá dil páyá. Chunánchi Methodist Kalísiyá ká bání yihí shaḳhs thá.

Chalmer Sáhib.

(3.) Doctor Chalmer sáhib Presbyterian Kalísiyá kí taraf se Scotland men̲ wá’iz thá. Chand muddat us ne manádí ká kám kiyá, aur kámyábí kuchh na húí. Ek daf’a sair ko kahín̲ niklá, aur un aiyám men̲ yih du’á mán̲gí, ki Rúh ul Quds se merá dil ma’múr ho, aur manádí ke kám ke láiq ho jáún̲. Bayán karte hain̲, ki jab wuh ghar ko lauṭá, aur manádí karne lagá, to jamá’at us ke zor aur tázagí ko dekhkar muta’ajjib húí. Us waqt se us kí manádí Rúh kí burhán aur qudrat ke sáth thí. (1 Qur. 2: 4.)

In se, aur bahut misálon̲ se sáf záhir hai, ki Rúh ul Quds kí madad hásil ho saktí hai. Jo log is kitáb ko paṛhen̲ge, unhen̲ tajruba se sáf sábit ho jáegá, ki manádí ke kám men̲ aisí madad mumkin hai. Sab wá’izon̲ ko cháhiye, ki dil se aisí madad ke ḳhwástgár hon̲. Jab insání wasáil ko isti’mál karen̲ to Ḳhudá par bhí is kám men̲ balki har wa’z men̲ kámil bharosa rakhen̲.

Ai ’azíz názirín ab Ḳhudá se yih iltijá hai, ki wa’z ke kám men̲ is kitáb se baṛí madad pahun̲che, aur Ḳhudá kare, ki tum bahut sí jánon̲ ko bacháo. Ámín.

TATIMMA.

Áp názirín, jo kitáb Hidáyat ul Wá'izín ko paṛh chuke hain̲, is bát se ḳhúb wáqif ho gae hain̲ ki wá'iz ká kám a'lá aur bhárí aur mushkil hai. Kuchh zarúr nahín̲ ki is bayán ko aur túl den̲; par chand báten̲ bataur hidáyat ham pesh karní cháhte hain̲, jin se ummed hai ki sab ko fáida hogá. Púlus rasúl ne apne shágird Timuthiyus (2 Tímuthiyus 2 : 15) ko likhá, "Apne áp ko Ḳhudá ke sámhne maqbúl, aur aise kám karnewále kí tarah pesh karne kí koshish kar, jis ko sharminda honá na paṛe, yih dánái kí bát hai, ki kárígar har waqt koshish kare ki us ke hathyár sáf aur durust howen̲. Agar us ke hathyár kamzor yá na-kámil hon̲, us ká kám aisá hogá ki wuh zarúr us se sharminda hogá.

Wá'iz ke hathyár kyá hain̲? Rúhání taur par Pák Kalám us kí talwár hai; aur is talwár ko láiq taur se isti'mál karne ke liye áp logon̲ ne is kitáb ko paṛhá, aur 'ilm wa'z se kuchh waqfiyat hásil kí. Lekin is ke 'aláwa jismání taur par wá'iz ke hathyár jism ke 'azw hain̲. Jo kuchh wuh kám kartá hai, in ke siwáe aur koí máddí hathyár nahín̲.

Ġaraz yih bahut zarúr hai ki har ek wá'iz apne jism ke báre men̲ fikrmand rahe.

Agar koí wá'iz apní gaflat yá lá-parwái yá gunáh ke sabab se bímár paṛe; wuh Ḳhudá ke sámhne jawáb-dih hogá, aur apne qusúr ká badlá páwegá.

Aksar bímáríán̲ jo ráij hain̲, ádmíon̲ kí gaflat yá nádání se hotí hain̲; aur har wá'iz ká farz hai ki wuh apne áp ko aisí bímáríon̲ se bacháwe.

TANDURUSTÍ.

Tandurustí ke chand qá'ide hain̲ jin ko mánná cháhiye. Aur agar koí un ke ḳhiláf kare to zarúr nuqsán uṭh// uṭhawegá.

Is risále men̲ mumkin nahín̲ hogá ki ham is ká púrá bayán karen̲, par chand báton̲ ko jo ziyáda zarúr hain̲, ham pesh karte hain̲:—

Pahle Safái.—Poshída nahín̲ ki do baṛí bímáríán̲ hain̲ jo Hindustán men̲ ráij hain̲, yane Haiza aur Tá'ún. Ye donon̲ ḳháss taur se mailepan se ta'alluq rakhtí hain̲. Yih bhí dekhá gayá hai ki un mohallon̲ aur un gharon̲ men̲ jahán̲ safái kí fikr hotí hai yih bímáríán̲ kam hotí hain̲. Masalan bahutere Hindustá- níon̲ ne ta'ajjub kiyá ki Tá'ún kí bímárí palṭanon̲ men̲ aur 'Ísáíon̲ ke bích kam hai. Un ká yih ḳhiyál húá ki sarkár apne logon̲ ko bachátí hai, lekin aur koí bhed nahín̲ thá, siwáe is ke ki in ke yahán̲ log aksar sáf rahte hain̲.

Ġaraz jo 'Ísáí apne ghar ko sáf nahín̲ rakhtá wuh apne ḳhándán ko ḳhatre men̲ ḍáltá hai. Aur apne mazhab kí ta'lím ke ḳhiláf bhí chaltá hai. Pádríon̲ ko cháhiye ki we is mu'ámala men̲ sabhon̲ ke liye namú- na banen̲.

Dúsre. Kháná. Kháne ká bhí ḳhiyál rakhná cháhiye, kyún̲ki jism kí tandurustí kháne par mauqúf hai. Kháne kí nisbat sirf itná kahná zarúr hai ki wuh *káfí* ho, aur *sáf* ho, aur *ḳhúb pakká húá* ho. Kháne kí qismon̲ ke báre men̲ sirf itná kahná cháhiye ki Ḳhudá ne aisá intizám kiyá ki kull táqatwar chízon̲ ko us ne sirf daulatmandon̲ ke wáste nahín̲ rakh chhoṛá. Par garm mulkon̲ men̲ ham dekhte hain̲ ki moṭá kháná jo 'ámm log kháte hain̲ un ke wáste táqatwar aur mufíd hai, jaisá Hindustán aur Jápán ká.

Kháne kí 'umdagí is men̲ nahín̲ hai ki wuh qímatí ho, par is men̲ hai ki wuh sáf, táza aur khúb pakká húá ho. Garm mulkon̲ men̲ gosht kam kháná cháhiye, un qímatí chízon̲, jaise púrí wg., se kam fáida hotá hai, banisbat 'ámm aur ma'múlí kháne ke.

Tísre. Ghar ke báre men̲.—Ghar ke liye yih darkár hai ki wuh *sáf ho*, *súkhá ho* aur *hawádár* ho. Yád rakhná cháhiye ki agar kisí ghar men̲ burí yá mublik bímárí húí, us ghar ko ḳháss taur se sáf karáná cháhi- ye, ya'ne us ko (*Disinfect*) karáná cháhiye. Is ke liye tarah tarah kí tajwízeṉ hotí haiṉ. Ghar meṉ gandhak jaláná aur phir putáí karáná yá lesná ek tajwíz hai. Finíl chhiṛakná yá lesná dúsrí tajwíz hai.

Agar Tá'ún húá, sarkárí afsar se ghar ko sáf (*Disinfect*) karáná bihtar hogá.

Sáf karne ke ba'd chand roz tak ghar ko ḳhálí aur khulá chhoṛná cháhiye; ba'd is ke us meṉ rah sakte haiṉ.

Chauthe. Cháhiye ki mannád apne jism kí bhí fikr kare, táki wuh tandurust aur mazbút ho. Jaise kárígar ko apne kám ke wáste ḳhúb tandurustí aur mazbútí kí zarúrat hai, waise hí mannád ko bhí Ḳhudá ke kám ke wáste jismání tandurustí kí bahut hí zarúrat hai, kyúṉki agar wuh rúhání hí taur se ḳhúb tandurust aur hoshyár hai, par jism meṉ kamzor hai to us se Ḳhudá ká kám zor ke sáth nahíṉ chal sakegá, kyúṉki wuh ná-tawán hai. Is mazmún par bahut báteṉ likhí já saktí haiṉ, par ham sirf tín bátoṉ par zor dete haiṉ:

1. *Nek 'ádat.*
2. *Magz kí fikr.*
3 *Phephṛá* aur sáṉs lene kí bábat

1. Nek 'ádat —Is meṉ kuchh shakk nahíṉ ki burá chalan aur ná-pákí jism ko ḳharáb kar detí hai. Aur jis ne jism ko, jo rúh kí haikal hai, ḳharáb kar ḍálá, wuh Ḳhudá ká sazáwár hai. Do ḳháss báteṉ haiṉ jin se parhez karná cháhiye, háláṉki har ek gunáh ká natíja burá hai, *Sharáb-ḳhorí* aur *ziná-kárí.*

Is meṉ kuchh shakk nahíṉ ki dunyá bhar meṉ sab se ziyáda taklíf aur ḳharábí aur barbádí in hí do gunáhoṉ se húí.

Sharáb-ḳhorí se bachne ká taríqa ek hí hai: ya'ne nashe kí chízoṉ se qata'í parhez karná. Agar koí soche ki maiṉ thoṛá thoṛá píúṉ aur tau bhí parhezgár rah sakúṉ, to wuh baṛe ḳhatre meṉ hai, us ḳharáb chíz ko na chhúná, na chakhná aur na háth meṉ lená cháhiye.

Phir bhí jo Methodist Kalísiyá ká sharík hai, aur sharáb pítá hai, 'ahd-shikaní ká qusúrwár hai,

aur us kí sazá uṭháwegá. Rum. 1 báb kí áḳhirí áyatoṉ meṉ chand gunáhoṉ ká zikr hai, aur un kí bábat yih likhá hai ki aise kám karnewále maut kí sazá uṭháweṉge; un gunáhoṉ meṉ 'ahd-shikaní bhí shámil hai.

Tambákú kí nisbat, sirf itná likhná hai ki agarchi tambákú píná gunáh ká jurm nahíṉ batáyá játá hai, aur 'ámm sharíkoṉ ke wáste, us kí kuchh mumána'at nahíṉ, par Methodist Kalísiyá ke Prícharoṉ ke liye mana' hai. Jis waqt wuh Príchar ká 'uhda yá laisans letá hai, wuh wá'da kartá hai ki maiṉ is ke isti'mál se qata'í parhez karúṉgá. Phir agar wuh píwe wuh 'ahd-shikaní ká qasúrwár hai aur maut kí sazá ke láiq hai. Tambákú ke nuqsánát ká bayán púre taur se kitáb Manábí isti'mál i Tambákú meṉ miltá hai.

Ziná-kárí ke ma'ne ham us waqt samjheṉge jis waqt ham Masíh kí ta'lím ko dil meṉ leṉge. Jo burí niyat se 'aurat ko dekhtá hai ziná-kár hai, balki ziná kí niyat karná hí gunáh hai. Bad chalaní ká natíja jism meṉ bhí záhir hotá hai, aur rúh par bhí záhir hogá. Pádrí Wesley sáhib ne wá'izoṉ ke liye baṛí dánáí se tísrá qá'ida yúṉ muqarrar kiyá. 'Auratoṉ se guftogú kam karo, aur un ke sáth imtiyáz aur *ihtiyát* se raho, 1 Tim. 5:2. Jo is qá'ida ko yád karegá bahut ázmáishoṉ se bachegá. Lekin is ke sáth yih bhí yád rakhná cháhiye ki jism kí shahwat kí *aur* burí 'ádateṉ haiṉ, jo 'auratoṉ se ta'alluq nahíṉ rakhtíṉ, aisí 'ádatoṉ se bhágná cháhiye, kyúṉki we bahut jald jism ko ḳharáb kar ḍáleṉgí. Burí kitáboṉ ko paṛhná, burí taswíroṉ ko dekhná, nách rang aur ḳharáb tamáshoṉ ko dekhná, yih sab pádríoṉ ke liye balki har ek Masíhí ke liye, jo apne jism kí Haikal ko pák rakhná cháhtá hai, ḳharáb hai, dekho 2 Tim. 2:22; aur 2 Qur. 10:5. Lekin yih hidáyat na sirf jawání ke liye mufíd hai, balki zindagí bhar ke liye. Miyáṉ aur bíbí ko bhí cháhiye ki we jism kí ḳhwáhishoṉ se parhez kareṉ aur apne kull kámoṉ meṉ kámil pákízagí ke sáth zindagí basar kareṉ.

2. Magz (Brain) kí fikr.—Jánná cháhiye ki wuh shai

jis ke zarí'a se ham 'aql ká kám karte hain̲ use magz kahte hain̲, wuh ek názuk shai hai, jis kí baṛí fikr karní khábiye; agar us par choṭ lage to 'aql játí rahtí hai. Chand báten̲ hain̲ jin se ham is amr men̲ hidáyat pá sakte hain̲. Magz ke liye darkár hai, ki lahú jo wahán̲ játá, sáf aur káfí ho, par ziyáda na ho. Tamám nashe kí chízon̲ se ḳhún magz par ḳharáb asar ḍáltá hai. Is sabab se jab wuh ḳharáb ḳhún magz par án paṛe, to us ká burá asar magz men̲ ma'lúm hogá; aur yún̲ dimág men̲ bhí futúr áegá. G̣araz tamám nashe kí chízon̲ se parhez karná cháhiye. *Kháne kí ziyádtí* se sir ghumtá hai. Ba'z Pádrí ghabrá játe hain̲ ki kháne ke ba'd sir ghúmtá hai, yá bhárí ma'lúm hotá hai; agar we kam kháen̲ aur aisí chíz ko kháen̲, jo jaldí hazm ho játí hai to we is áfat se bachen̲ge.

Nín̲d kí kamí se magz ko nuqsán hotá hai. Yih nahín̲ cháhiye, ki Pádrí káhil yá sust ho, lekin ḳhiyál karná cháhiye ki itní nín̲d mile ki thake húe magz ko phir árám mile. Bad-chalaní se magz ká nuqsán hotá hai.

Mirgí kí bímárí aur aisí aisí bímárián̲ ba'z auqát bad-chalaní hí se paidá hotí hain̲. Agar sir men̲ koí bímárí ma'lúm hotí hai, to doctor se daryáft karná cháhiye. Aur us kí saláh mán lená cháhiye. Sir men̲ dard jo hotá hai, ziyádatar badhazmí se hotá hai. Lekin kabhí kabhí án̲kh kí kamzorí ke sabab se yá án̲khon̲ kí ziyáda mihnat ke sabab se bhí hotá hai. Ḳhiyál karná cháhiye, ki likhne paṛhne men̲ roshní achchhí ho, agar roshní kam ho to án̲khon̲ ká nuqsán hogá, aur magz ká bhí. Roshní án̲kh ke sámhne nahín̲ honá cháhiye. Par agar píchhe se roshní kitáb par paṛe to án̲khon̲ ko árám hogá. Agar tum aisá intizám nahín̲ kar sakte ki roshní kitáb par píchhe se paṛe, to aisá intizám karo ki án̲kh roshní kí jhalak se bachí rahe. Agar tum dekhte ki paṛhná mushkil hai, ya'ne harf ká pahchánná mushkil hai, to doctor se daryáft karo aur us kí saláh máno. Agar 'ainak lagáná hai, to mu'tabar doctor kí saláh ke mutábiq lagáo.

3. Phephṛe aur dil kí bábat—Agarchi kull báten̲ zarúrí hain̲, lekin merí samajh men̲ sab se ziyáda Yih báten̲ hain̲, jo ham tází hawá ke báre men̲ kahen̲ge.

Ḳhún ádmí kí zindagí hai. Jab ḳhún bigaṛ gayá, ádmí kí tandurustí játí rahí. Jism men̲ ek 'ajíb intizám hai, ki ḳhún sáf aur táza rakhá jáe. Jab kháná ḳhúb hazm húá, wuh ḳhún men̲ miláyá játá, aur ḳhún kí ragon̲ men̲ usí jagah pahun̲cháyá játá, jahán̲ nátawán jism ko táqat kí zarúrat hai, to jism us kháne se parwarish pátá hai. Usí ḳhún men̲ jism ke raddí zarre paṛte hain̲. Yún̲ ḳhún kí ragen̲ chhoṭí nadíon̲ ke mánind hain̲, jin men̲ jism kí marammat ke liye nayá sámán payá játá hai, aur raddí chízen̲ bhí bahtí jo jism se nikálí játí hain̲. Ek intizám in raddí chízon̲ ke liye insán ke phepṛe hain̲, wuh ḳhún jo raddí chízon̲ se bhará húá hai, kálá ma'lúm hotá hai.

Jab dil se ḳhún nikaltá, wuh lál lál nikaltá hai, phir jab lauṭṭá hai, wuh kálá hokar lauṭṭá hai, yih kálá ḳhún phephṛon̲ men̲ bhejá játá hai, aur wahán̲ phailáyá játá hai. Phephṛon̲ men̲ ham tází hawá bharke us ḳhún ko phir táza aur lál banáte. Phir táza hoke wuh dil ko lauṭṭá hai aur jism ke daure ke liye taiyár hotá. Is bayán se ham safái se dekhte hain̲ ki tází hawá aur púrí sán̲s lená kyá hí zurúr hai.

Sán̲s lene kí hikmat.—Sán̲s lene ke tín taríqe hain̲ :—Auwal, paslí ke zor se, doyum, peṭ ke zor se, seyum, donon̲ ko ek sáth milákar.

Púrí sán̲s lená tísre taríqe se ṭhík hotá hai. Zail kí harakat ko roz karne se bahut fáida hogá.

1. Sídhe khaṛe ho aur kan̲dhon̲ ko píchhe kí jánib khín̲chkar khaṛe ho. Agar zurúrat ho lakṛí ke saháre se aisá karo jab tak 'ádat na paṛ jáe.
2. Phepṛon ko ḳhálí karo.
3. Dhíre dhíre sán̲s leke pandrah second tak phephṛon̲ ko bharo.
4. Das second tak phephṛon̲ ko bhará rakho.
5. Phephṛon̲ ko pandrah second tak dhíre dhíre ḳhálí karo.

Is warzish ko das, bís daf'a har roz karo. Yád karo ki phephṛon̲ ko bhar dená síne kí tandurustí aur áwáz kí 'umdagí ká ḳháss bhed hai.

HARAKAT O SAKANAT.

Wuh wá'iz jo 'umdagí se apná kám karegá apne sáre jism ko apne qábú men̲ rakhegá, aur kám men̲ láwegá. Wa'z karne men̲ sirf háthon̲ kí harakat se púrá aur 'umda matlab nahín̲ niklegá.

Bahutere wá'iz khaṛe hone kí kisí burí 'ádat yá sir hiláne kí yá aur qism kí jism kí kamzor 'ádat se apní súrat ko bigáṛte hain̲, aur apne wa'z ke matlab ko bhí bigáṛte hain̲. Háth, pán̲w, ríṛh, sína, kán̲dhe, galá aur sir in sab kí fikr karní cháhiye, aur sab ko durustí se kám men̲ láná cháhiye.

Zail kí warzishon̲ se sáre jism par iḳhtiyár rakhne ká fáida ho saktá hai.

WARZISH AUWAL.

No. 1. Sídhe khaṛe ho, pán̲w ko durust rakho, yún̲ ki ek pán̲w dúsre se zará áge ho aur kan̲dhon̲ ko píchhe táno.

No. 2. Dhíre dhíre itní dúr tak dahní taraf jhuko, jitní dúr jhuk sakte ho, aur 10 tak gino.

No. 3. Sídhe khaṛe ho.

No. 4. Báín̲ taraf dhíre dhíre jhuko.

No. 5. Sídhe khaṛe ho.

No. 6. Dhíre dhíre píchhe jhuko aur das tak gino.

No. 7. Sídhe khaṛe ho.

No. 8. Dhíre dhíre áge jhuko aur das tak gino.

No. 9. Sídhe khaṛe ho.

WARZISH DOYUM.

(*Hissa Pahlá*).

No. 1. Sídhe khaṛe honá. Ek lakṛí donon̲ háth men̲ pakaṛke ṭán̲g ke sámhne rakho.

No. 2. Lakṛí donon̲ háthon̲ men̲ li [illegible]úe síne ke sámhne rakho.